

АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР
СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАСТИКИ

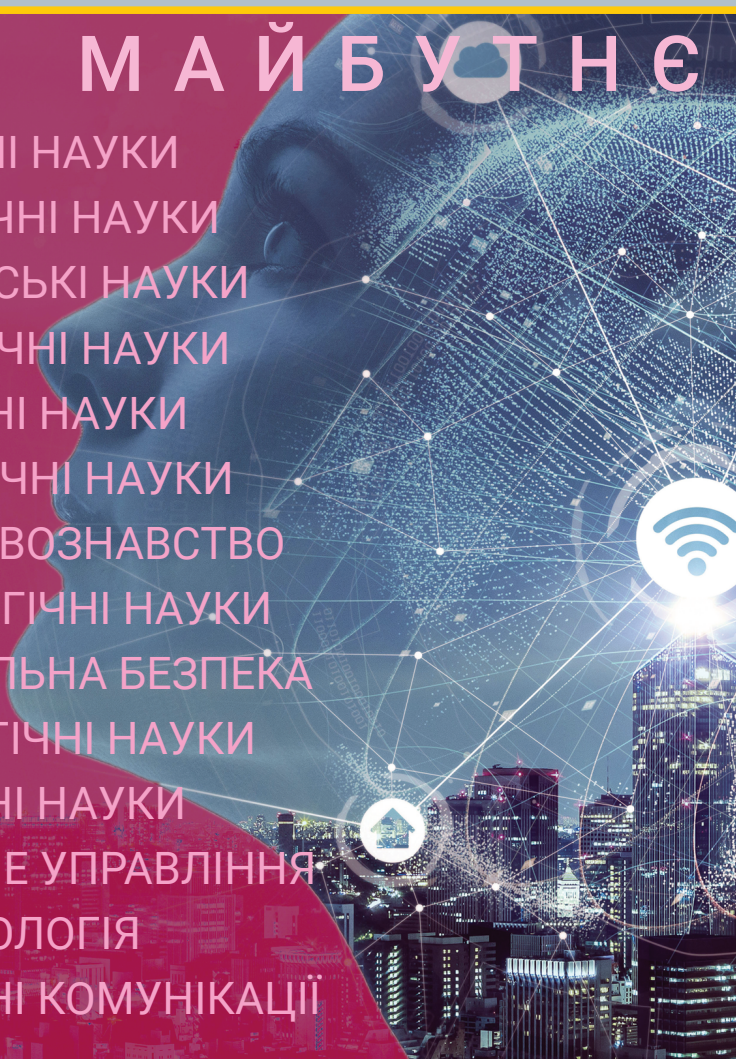
ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

ГЛОБАЛЬНИЙ СВІТ І УКРАЇНА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПОШУК ВІДПОВІДЕЙ

16 липня 2024 р., м. Харків, Україна

С М А Й Б У Т Н Є

У ІСТОРИЧНІ НАУКИ
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ
Ч ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ
А ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
ЮРИДИЧНІ НАУКИ
С ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ
Н МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ
І НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА
СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ
С ПОЛІТИЧНІ НАУКИ
Т ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
КУЛЬТУРОЛОГІЯ
Б СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ
ХАРКІВСЬКА АСОЦІАЦІЯ ПОЛІТОЛОГІВ

ГЛОБАЛЬНИЙ СВІТ І УКРАЇНА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПОШУК ВІДПОВІДЕЙ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Харків, 16 липня 2024 р.)

Харків
«Право»
2024

УДК 70+14+159+32+33+34+351+37+65+8

Г54

Редакційна колегія:

Требін М. П., доктор філософських наук, професор (голова);

Панфілов О. Ю., доктор філософських наук, професор;

Прудников В. А., кандидат юридичних наук, доцент;

Чернишова Т. О., кандидатка філологічних наук, доцентка;

Шевченко Л. С., докторка економічних наук, професорка

Глобальний світ і Україна: сучасні виклики та пошук відповідей : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16 лип. 2024 р.) / [редкол.: Требін М. П. (голова), Панфілов О. Ю., Прудников В. А. та ін.] ; Аналіт. центр сучас. гуманітаристики ; Харків. асоц. політологів. – Харків : Право, 2024. – 108 с.

ISBN 978-617-8448-68-4

Збірник містить доповіді, у яких висвітлено філософські, економічні, правові, політологічні, соціологічні, культурологічні аспекти процесу глобалізації, формування цифрового суспільства, місце та роль України в сучасному глобальному світі, пошук відповідей на виклики сьогодення.

УДК 70+14+159+32+33+34+351+37+65+8

Відповідальність за достовірність наданих матеріалів несуть автори.

© ГО «Аналітичний центр сучасної гуманітаристики», 2024

© Харківська асоціація політологів, 2024

© ТОВ «Видавничий дім «Право», 2024

ISBN 978-617-8448-68-4

Секція: Економічні науки

Білокінь О. В.,
аспірант,
ПВНЗ «Європейський університет»,
Уманська філія

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Складна економічна ситуація в Україні, що відзначається зростанням негативних тенденцій через військовий конфлікт, посилює актуальність питання іноземних інвестицій. Враховуючи, що стан економіки суттєво впливає на країну з позиції її потенційної відновлювальної спроможності після війни. Війна не спричинила зникнення інтересу західних інвесторів до України і не обмежується лише виробниками зброї. Незважаючи на тривалі проблеми та високі ризики, Україна представляє цікавість для прагматичних західних інвесторів. Для України інвестиції є джерелом фінансування для відновлення економіки.

Згідно з даними Національного банку, протягом 2023 р. обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну склав 4247 мільйонів доларів США, що у 7,6 разів перевищує обсяг інвестицій за 2022 рік, проте на 42% менше, ніж у 2021 році. Необхідно зауважити, що ці дані можуть і не відображати істинне відновлення інвестицій з-за кордону. Головний приплив капіталу зазвичай є результатом діяльності підприємств, які працюють та реінвестують отриманий прибуток. На початок 2024 року запаси або накопичення ПІІ склали 55,2 мільярда доларів США, що на 6,3% перевищує показники на початок 2023 року і на 16,5% менше, ніж на початок 2022 р. [3].

Обсяги накопичених ПІІ в Україні залишаються на низькому рівні в порівнянні з країнами Центральної та Східної Європи, як показано на рис. 1.

Обсяг прямих зарубіжних інвестицій в Україні є незначним, що ускладнює вирішення наявних у економіці проблем, переважно пов'язаних із її великою залежністю від сировини та неефективністю певних галузей. На відміну від розвинених країн, які мають доступ до передових технологій та інфраструктури, країнам із перехідною економікою, до яких належить і Україна, необхідно вкладати значні кошти у їх формування й розвиток.

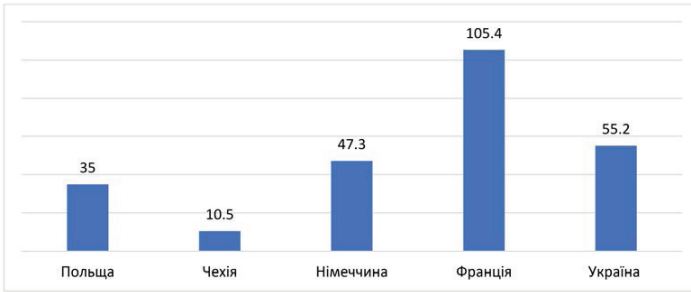

Рис. 1. Аккумуляція ПШ за країнами у 2023 р., млрд дол.

Джерело: [3].

На поточному етапі розвитку України прогноуються значні можливості для інвестування у галузі машинобудування, авіації та суднобудування, а також у галузі виробництва сільськогосподарської техніки. Привертання додаткових інвестицій у авіаційну сферу сприятиме початку масового виробництва нових моделей пасажирських і транспортних літаків, розроблених українськими інженерами. Вітчизняні підприємства мають відповідну виробничу базу та потенціал для задоволення потреб України у галузі технологій [1; 2].

Залучення інвестицій у розвиток виробництва сільськогосподарських машин сприятиме активізації впровадження передових технологій у сфері новітніх агрегатів та вирощування овочів та фруктів. Це сприятиме збільшенню попиту на такі продукти, які в свою чергу заохочуватимуть споживачів. У галузі паливно-енергетичного комплексу відкриті значні можливості для вкладення капіталу в програми модернізації та технічного переозброєння обладнання атомних, теплових та гідроелектростанцій, галузевої системи телекомунікацій, ліній електропередачі та теплових мереж, а також для модернізації та перспективного будівництва газопроводів.

Безумовно, значне підвищення інвестиційної привабливості неенергетичного сектору сприятиме покращенню фінансового стану підприємств у цій галузі шляхом підвищення рівня платіжної дисципліни. У телекомунікаційній сфері особливо перспективними для зарубіжних інвесторів є створення цифрових комунікаційних каналів, розширення використання новітніх мережевих технологій, розширення мереж мобільного зв'язку та Інтернету [2].

Приватизація підприємств оборонного комплексу, внутрішній ринок і стабілізація виробництва військової техніки сприяють вигідним інвестиціям. Збільшення інвестицій у цій галузі дозволить впровадити новітні науково-технічні досягнення, сучасні методи зберігання сировини, зменшити витрати на всі етапи виробництва, покращити організацію праці, і зменшити витрати на працю, паливо, енергію та матеріальні ресурси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богашко О. Л. Теоретико-методичні аспекти конкурентоспроможності економіки держави. *Актуальні проблеми економіки та управління в епоху глобальних викликів і загроз* : Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 26–27 квіт. 2018 р.). В 2-х томах. Т. 1. / Нац. метал. академія України. 2018. С. 297–299. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/28875/1/kesoprom_металургійна%202018.pdf (дата звернення: 07.07.2024).

2. Горник В. Г., Сімак С. В. Проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку та їх вплив на безпеку та обороноздатність України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. Вип. 1. С. 42–47. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.1.6>

3. Савченко М. В., Степанюк В. Л. Залучення іноземних інвестицій в економіку України: тенденції, проблеми та перспективи повоєнного відновлення. *Актуальні проблеми економіки*. 2024. № 6 (276). С. 6–15. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2024-1-276-6-15>

Віхренко І. В.

аспірант,
ПВНЗ «Європейський університет»,
Уманська філія

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Конкурентоспроможність організації визначається її здатністю ефективно конкурувати з іншими суб'єктами господарювання на ринках збуту товарів та послуг, виробляти та реалізовувати конкурентоздатні продукти. Цей показник є важливим елементом конкурентного середовища та є складною синтетичною категорією. Поняття «конкурентоспроможність» використовується для опису різних об'єктів, враховуючи їх унікальні особливості, з головним акцентом на підприємства.

Конкурентоспроможність підприємства є поняттям, що має свої визначені особливості. Дана категорія є порівняльною і не виступає внутрішнім аспектом конкретного об'єкту. Оцінка конкурентоспроможності підприємств можлива лише шляхом порівняння найбільш суттєвих показників їх діяльності. Крім того, важливо враховувати диференційованість цього поняття, оскільки воно не є простою бінарною характеристикою перемоги чи програшу в конкурентній боротьбі, а складається з різних рівнів, які можна визначити як низький, середній чи високий у простій градації [1; 2].

Динамічність у господарській діяльності підприємства вказує на те, що досягнутий певний рівень конкурентоспроможності не може бути розглянутий як стала характеристика його позиції на ринку в довгостроковій перспективі. Адже конкуренція з іншими суб'єктами господарювання, їхні конкурентні стратегії та активність можуть призвести до втрати поточної позиції та зниження рівня конкурентоспроможності.

Релевантність також важлива, оскільки конкурентну позицію підприємства можна визначити лише у контексті відповідного зовнішнього середовища. Крім того, конкурентоспроможність є багатоплановим поняттям, що має багато вимірів та аспектів.

Реалізація конкурентних переваг підприємства визначається також якісними характеристиками продукції (послуг), такими як якість, ціна, упаковка, марка, імідж, умови продажу та обслуговування після купівлі, а також впливом зовнішніх факторів на різних ринках. Ці фактори можуть зазнавати змін з часом. Товари, які задовольняють одну й ту ж потребу, можуть не бути конкурентами між собою, якщо вони спрямовані на різні сегменти ринку.

Поняття «конкурентоспроможність» передбачає обов'язкове використання «маркетингового підходу», спрямованого на задоволення потреб споживача. Ефективність діяльності підприємства в значній мірі залежить від його можливості правильно визначити та вчасно задовольнити потреби споживачів у порівнянні з конкурентами. Тому забезпечення високого рівня конкурентоспроможності стає можливим лише завдяки ефективній маркетинговій діяльності [2].

У сучасних умовах функціонування підприємства надзвичайно важливо ефективно вирішувати проблеми, пов'язані з визначенням і утриманням своєї частки на ринку, формуванням конкурентних переваг і збереженням їх в умовах постійної зміни ринкової ситуації. Досягненню цих цілей спри-

яє розробка довгострокової стратегії для забезпечення і підтримки конкурентоспроможності підприємства на ринку товарів і послуг.

Процес управління конкурентоспроможністю підприємства включає в себе стратегічний, поточний та оперативний рівні управління. Кожен з цих рівнів передбачає розробку відповідних планів – стратегічних, поточних або оперативних.

Стратегічне управління спрямоване на створення конкурентних переваг підприємства та формування ефективної стратегічної позиції, яка забезпечить майбутню життєздатність організації в умовах постійних змін. Воно являє собою процес, за допомогою якого керівники здійснюють довгострокове управління організацією, визначають конкретні цілі діяльності, розробляють стратегії для досягнення цих цілей з урахуванням всіх важливих зовнішніх та внутрішніх умов, а також забезпечують виконання розроблених планів [3].

Цей процес реалізується за допомогою управлінських інструментів, синергетичний ефект від застосування яких на практиці дає змогу підприємству маневрувати під впливом зовнішніх чинників, при цьому зберігаючи чи поліпшуючи поточні позиції на вітчизняних чи міжнародних ринках.

Стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємства є системою впливу на складові та процеси, які сприяють утворенню конкурентних переваг та зростанню конкурентного потенціалу підприємства. Цей інструмент допомагає підвищити ефективність використання ресурсів, стимулювати інноваційну діяльність та покращити якість продукції. Сучасні тенденції у стратегічному менеджменті вказують на необхідність внесення організаційних змін, розвиток стратегічних партнерств та застосування управління знаннями задля досягнення конкурентних переваг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богашко О. Л. Теоретико-методичні аспекти конкурентоспроможності економіки держави. *Актуальні проблеми економіки та управління в епоху глобальних викликів і загроз* : Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 26–27 квіт. 2018 р.). В 2-х томах. Т. 1. / Нац. метал. академія України. 2018. С. 297–299. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua:8181/handle/6789/9057> (дата звернення: 05.07.2024).

2. Журило І. В., Хіміч Ю. А. Стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємства електромонтажних послуг. *Центральноукраїнський науковий вісник*. 2022. Вип. 8 (41). С. 113–128. DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2022.8\(41\).113-128](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2022.8(41).113-128)

3. Сахно І. В. Управління конкурентоспроможністю підприємства: стратегічний аспект. *Інтелект XXI*. 2020. № 3. С. 98–102. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-3.19>

Гречко О. Ю.,
аспірант,
ПВНЗ «Європейський університет»,
Уманська філія

СТРАТЕГІЧНИЙ УПРАВЛІНСЬКИЙ ПІДХІД В ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Стратегічний управлінський підхід набуває популярності останнім часом, оскільки це дозволяє керівництву визначити основні пріоритети розвитку, спрямувати менеджерів на перспективне мислення, забезпечити чітку координацію зусиль персоналу, підвищити конкурентоспроможність організації, галузі та країни.

Стратегічне управління – це метод, який ставить за мету досягнення певних цілей підприємства шляхом діяльності управлінського персоналу, який вибирає конкретні дії та рішення, розглядаючи альтернативні варіанти, що можуть сформувати чітку стратегію підприємства та дозволити досягти поставлених цілей.

Завдання стратегічного управління підприємства полягає у формулюванні дій, спрямованих начасну адаптацію підприємства до змін у зовнішньому або внутрішньому середовищі. Основні принципи стратегічного управління включають у себе багатоваріантність, яка передбачає розроблення різноманітних альтернативних варіантів для вибору оптимальної стратегії розвитку підприємства; гнучкість, що означає здатність швидко адаптувати обрану стратегію до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі; комплексність, що передбачає підтримку взаємозв'язку всіх елементів стратегії розвитку машинобудівного підприємства; комунікативність, що полягає в координації необхідних чинників; безперервність, яка визначає створення стратегії з довгостроковими перспективами, постійний контроль та аналіз виконання стратегії, можливість коригування стратегії за необхід-

ності для забезпечення постійності у розвитку; участь та залучення всіх необхідних ресурсів для ефективності впровадження стратегії [1; 2].

Вітчизняні підприємства в галузі машинобудування повинні розробляти власні стратегії розвитку, які формуються під впливом ситуації функціонування підприємств та враховують характерні риси та типову схему розроблення стратегій, що передбачає такі етапи:

- 1) Усвідомлення місії підприємства, уточнення і встановлення цілей;
- 2) Вивчення стану зовнішнього середовища та ступеня його впливу на діяльність;
- 3) Аналіз стану підприємства, галузі й становища підприємства в ній;
- 4) Формування системи стратегічних завдань розвитку підприємства;
- 5) Розроблення альтернативних варіантів розвитку підприємства;
- 6) Оцінка та вибір стратегії розвитку підприємства;
- 7) Здійснення заходів, що спрямовані на реалізацію розробленої стратегії розвитку підприємства;
- 8) Моніторинг реалізації стратегії та оцінка необхідності її коригування [3].

У сучасних умовах українського ринку машинобудівних підприємств спостерігається тенденція до зміни їхніх форм та напрямків діяльності. Диверсифікація діяльності цих підприємств переважно здійснюється двома основними способами.

- 1) Розширенням асортименту виготовленої продукції та організацією виробництва нових видів товарів у межах відповідної галузі. Це часто має місце на ринках, де існує сильна конкуренція. Належить відзначити, що можлива ситуація фіктивної диверсифікації продукції, коли, залишаючи якість незмінною, змінюють лише упаковку або дизайн товару і пропонують його як новий за підвищеною ціною.

- 2) Розвиток підприємств шляхом виходу за межі їх основного бізнесу та розширення в нові галузі та сфери господарювання може відбуватися шляхом створення нових підприємств, їх придбання або злиття з ними. Цей процес призводить до переходу від ексклюзивної виробничої структури до розвитку багатопрофільних виробничих комплексів, що означає поступове перетворення підприємств і компаній у мультигалузеві конгломерати [3].

Кожне підприємство в галузі машинобудування діє у різних умовах, і успішна реалізація стратегії можлива лише тоді, коли управлінський персонал на всіх рівнях організаційної структури підприємства володітиме чітким розумінням поставлених цілей, буде гнучко реагувати на зміни та прийматиме найменш конфліктні рішення.

Українські підприємства, які вчасно розробляють стратегію свого розвитку, можуть значно зменшити негативний вплив економічних труднощів на їх фінансовий стан, зберегти кваліфікований персонал і вийти з кризи з мінімальними збитками. Таким чином, розробка стратегії машинобудівного підприємства є необхідним інструментом управління підприємством в умовах змінного зовнішнього та внутрішнього середовища.

Інтеграційні процеси України у європейське та світове економічне співтовариство спонукають машинобудівні підприємства вдосконалювати свою конкурентоспроможність, що об'єднує якість продукції, її ціну, товарну політику, логістику, маркетинг, економічний потенціал підприємства та рівень його виробництва. Для зміцнення своїх позицій на ринках, підвищення конкурентоспроможності українським машинобудівним підприємствам важливо розробляти стратегії, що стають невід'ємною частиною їх розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богашко О. Л. Теоретико-методичні аспекти конкурентоспроможності економіки держави. *Актуальні проблеми економіки та управління в епоху глобальних викликів і загроз* : Зб. мат.-лів всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 26–27 квіт. 2018 р.). В 2-х томах. Т. 1. / Нац. метал. академія України. 2018. С. 297–299. URL: <https://dpspace.udpu.edu.ua:8181/handle/6789/9057> (дата звернення: 05.07.2024).

2. Бугай В. З., Рудь Л. М. Стратегічне планування підприємств машинобудування. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 29. С. 286–290. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/29_2019_ukr/46.pdf (дата звернення: 05.07.2024).

3. Тиханський М. О. Липчанський В. О. Проблеми формування стратегії розвитку машинобудівного підприємства. *Наукові записки*. 2017. Вип. 21. С. 47–53.

Ковальов М. С.,
аспірант,
ПВНЗ «Європейський університет»,
Уманська філія

УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах економіки українські промислові підприємства стикаються з рядом викликів, які впливають на їх прибутковість. Розвиток

ринкових відносин та стійкість відкритої економіки визначають стратегію діяльності цих підприємств. Без отримання фінансових прибутків підприємства не зможуть забезпечити свій подальший розвиток та існування.

Отриманий підприємством прибуток відіграє важливу роль у його функціонуванні, оскільки впливає на формування фінансових ресурсів, збільшення ринкової вартості підприємства, ефективність виробничої діяльності та економічний розвиток країни. Можливість отримання прибутку спонукає підприємство до впровадження нововведень, що сприяє залученню інвестицій, зростанню виробництва та зайнятості. Інновації сприяють економічному зростанню, і саме фокус на отриманні прибутку є важливим стимулом для більшості інновацій. Тому прибуток відіграє істотну роль у розвитку підприємства, задоволенні інтересів його власників та персоналу, а також держави, що підкреслює важливість дослідження питань ефективного управління розподілом та використанням прибутку підприємства [1; 2].

Складна економічна ситуація та війна в Україні сьогодні призвели до деструктивних змін у різних сферах національного господарства й зниження прибутковості підприємств. Недоліки в управлінні компаніями включають відсутність стратегічного планування, слабкий прогностичний механізм та ігнорування фінансових ризиків, що призводять до фінансових втрат.

Під управлінням прибутком підприємства розуміють створення системи керування, яка враховує тактичні та стратегічні аспекти, спрямована на підвищення остаточних результатів діяльності суб'єкта господарювання, яку розглядають як сутність взаємопов'язаних елементів, кожен з яких виконує певну роботу, спільна дія яких забезпечує досягнення механізму отримання прибутку заданої величини. Таким чином, система управління прибутком повинна бути логічно пов'язана із загальною системою управління підприємством, оскільки прийняття управлінських рішень у всіх сферах діяльності підприємства прямо або опосередковано впливає на рівень прибутку, що надає нові можливості і джерела фінансування для розвитку підприємства, що дозволяє збільшити не лише доходи підприємства, а й доходи його власників та працівників [3].

Для забезпечення ефективного управління прибутком підприємства важливо детально проаналізувати всі фактори, які впливають на його рівень. Прибуток формується під впливом багатьох взаємопов'язаних факторів, які можуть впливати на діяльність підприємства як позитивно, так і негативно.

До зовнішніх факторів, що мають вплив на результати діяльності підприємства, можна віднести економічні умови, ринкові умови, платоспроможний попит споживачів, державне регулювання та інше. Особливу увагу слід звернути на рівень, динаміку і коливання платоспроможного попиту, оскільки він визначає стабільність отримання прибутку.

Також важливо врахувати макроекономічні показники, такі як податкова та кредитна політика держави, а також політична стабільність. Зовнішні та внутрішні чинники взаємопов'язані і мають значний вплив на діяльність підприємства. Ці чинники залежать від організації власної роботи підприємства та можуть впливати на прибуток як безпосередньо, так і опосередковано. До них відносяться: обсяг виробництва, вартість виробництва, ціна продукції, асортимент товарів, ефективне використання ресурсів та інші аспекти [3].

Крім внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на рівень прибутку, досить важливо приділити увагу системі управління прибутком, структурі механізму управління прибутком, а також факторам розподілу та використання прибутку.

Управління прибутком підприємства передбачає стратегічну орієнтацію на досягнення максимального позитивного фінансового результату. Це досягається через впровадження комплексу заходів, спрямованих на збільшення обсягів діяльності, оптимізацію управління витратами, покращення використання матеріально-технічної бази підприємства. Крім того, великий вплив справляють оптимізація структури підприємства, управління обіговими коштами та підвищення продуктивності праці персоналу.

Отже, прибуток є важливим економічним показником, на який впливають різноманітні процеси у виробничій та розподільній сферах, а також національний рівень доходів. Для ефективного збільшення прибутку необхідно аналізувати всі ці фактори та процеси. Управління прибутком потребує використання системного підходу, що враховує як тактичні, так і стратегічні аспекти, з метою досягнення максимальних результатів як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богашко О. Л. Методологічні засади державного регулювання інноваційного розвитку на регіональному рівні. *Науковий вісник Херсонського державно-*

го університету. 2015. Вип. 10. Част. 1. С. 32–34. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/4441> (дата звернення: 30.06.2024).

2. Богашко О. Л. Теоретико-методичні аспекти конкурентоспроможності економіки держави. *Актуальні проблеми економіки та управління в епоху глобальних викликів і загроз* : Зб. мат.-лів всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 26–27 квіт. 2018 р.). В 2-х томах. Т. 1. / Нац. метал. академія України. 2018. С. 297–299. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua:8181/handle/6789/9057> (дата звернення: 30.06.2024).

3. Бондаренко Н. С., Тюленева Ю. В. Удосконалення управління прибутком на підприємстві. *Актуальні проблеми економіки та управління: збірник наукових праць молодих вчених*. 2017. № 11. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/22587> (дата звернення: 30.06.2024).

Лісун Я. В.,

кандидатка економічних наук, доцентка,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

ЦИФРОВІ ДОДАТКИ ЯК СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ

Розвиток сучасних технологій дозволив розробити зручні інструменти для організації освітнього процесу та навчання. Цифрові додатки є потужним сучасним інструментом, що дозволяє покращити освітній процес, додаючи елементи гри у навчання. Програми для планування домашніх завдань, тестів, термінів здачі та іспитів дозволяє покращити тайм менеджмент та підвищити ефективність навчання.

В Україні розроблено та запроваджено низку проектів у сфері цифрової трансформації освіти, зокрема: Єдина державна електронна база з питань освіти; Автоматизований інформаційний комплекс освітнього менеджменту; «Документи в Дії»; мультипредметний тест; Національна електронна науково-інформаційна система (URIS); проект «Ноутбук кожному вчителю»; онлайн-сервіси; освітній чат-бот; результати аудиту ІТС; цифрові платформи у вищій освіті [5].

В сучасних умовах ефективна організація діяльності закладу освіти та зокрема ЗВО потребує використання системи керування курсами, таких,

як Moodle, Office 365. Система керування курсами Moodle підтримує мультитенантність, що означає можливість підтримання загальних інституційних цілей, при одночасному створенні незалежних навчальних середовищ для різних програм, відділів, партнерств тощо. Кожне унікальне середовище може мати індивідуальний бренд і мати власний єдиний вхід, інформаційні панелі та користувачів [8].

Управління курсами – це процес упорядкування та оптимізації бек-офісних процесів закладу освіти для ваших навчальних ILT/viLT, що передбачає автоматизацію логістики та управління ресурсами, планування, адміністрування, фінанси, звітність тощо. Програмне забезпечення для керування курсами спеціально розроблено для навчальних організацій та закладів освіти. Система управління курсами (або використовуються й інші назви: програмне забезпечення для керування курсами/ система адміністрування навчальних курсів/ система керування навчанням) є комплексним програмним забезпеченням, яке об'єднує багато ключових процесів управління навчанням в одну систему, що дозволяє інтегрувати електронні таблиці, календарі, системи бронювання курсів або CRM [7, 9].

Система керування курсами (CMS) – це корпоративна програмна система, призначена для автоматизації та оптимізації навчання під керівництвом інструктора Instructor-Led Training (ILT) і керування віртуальним навчанням під керівництвом інструктора **virtual** Instructor-Led Training (vILT). Система керування курсами також відома як програмне забезпечення для адміністрування навчальних курсів [7, 9].

Система керування курсами, як спеціалізоване програмне забезпечення, оптимізує адміністративні завдання для проведення навчальних курсів під керівництвом інструктора. Метою таких систем є автоматизація ключових функцій, пов'язаних із завданнями бек-офісу, пов'язаними з плануванням курсів і призначенням інструкторів, а також керуванням реєстрацією, виставленням рахунків і звітністю, пов'язаними з усією операцією навчання. Провідні ЗВО Європи та світу використовують також програмне забезпечення App Store та Google Play. Системи керування курсами можуть як дублюватися на зазначених платформах, так і мати різне призначення. Приклад використання програмне забезпечення App Store та Google Play провідними ЗВО Польщі представлено в табл. 1.

Цифрові додатки провідних ЗВО Польщі

Назва цифрових додатків		Опис цифрових додатків	Візуалізація цифрового додатку
App Store	Google Play		
Політехніка Гданська			
eNauczanie PG, 2023	eNauczanie PG, 2023	офіційна аплікація платформи е-навчання забезпечує доступ до перегляду матеріалів, оцінок, розкладу	
Politechnika Gdanska, 2022	Chat PG, 2022	цифровий чат, що являє собою швидку платформу цифрової комунікації між співробітниками ЗВО	
mPG, 2022	mPG, 2023	мобільний додаток, що забезпечує персоналізований доступ до інформації про ЗВО	
Технічний університет в Лодзі			
EUG2022, 2022	Dzien Wydzialu EEIA2024	спеціально створена аплікація для потреб учасників спільноти ЗВО	
NaviPŁ, 2023	NaviPŁ, 2023	аплікація є чудовим інструментом для здійснення віртуальних подорожей кампусами та відкритим простором ЗВО	
Politechnika Łodzka, 2021	–	мобільний додаток, що забезпечує персоналізований доступ студентів, що сприяє підвищенню залученості цільової аудиторії ЗВО	

Назва цифрових додатків		Опис цифрових додатків	Візуалізація цифрового додатку
App Store	Google Play		
Університет Миколи Коперніка			
Gra o dyplom, 2023	–	додаток «Gra o dyplom» («Гра в диплом») функціонує як помічник студента. Призначенням додатку є моніторинг актуального статусу студента та допомога у вирішенні поточних адміністративних завдань.	
–	Mobile USOS, 2023	офіційний мобільний додаток освітньої системи ЗВО, розроблений командою програмістів USOS	
–	PHDNCU, 2023	офіційний мобільний додаток для докторантів ЗВО, що забезпечує доступ до актуальної інформації	
Політехнічний університет в Познані			
PPulse, 2017	PPulse, 2023	офіційний мобільний додаток для студентів, співробітників та всіх зацікавлених осіб щодо ЗВО	
–	PUTPicker, 2019	мобільний додаток призначений для заповнення анкет та інших документів в процесі рекрутації	

Джерело: розроблено автором на основі [1–4, 6]

Існує також велика кількість програмного забезпечення, що сприяє кращій організації, реалізації та контролю освітнього процесу, результатів навчання та комунікації усіх учасників (табл. 2).

Таблиця 2

Популярні цифрові додатки для організації роботи студентів

Назва цифрового додатку	Характеристика цифрового додатку	Переваги використання
<i>Team+</i>	додаток дає змогу студентам ефективніше працювати в групах	забезпечує визначення ролей і обов'язків членів команди; погодження групових процесів; планування та координація діяльності, пов'язаної із завданнями
<i>Noteshelf</i>	додаток для написання, конспектування, організації та керування проектами	забезпечує універсальні функції редагування документів; доступне велике сховище шаблонів; персоналізація ведення нотаток
<i>AppBlock</i>	програма, яка допомагає студентам обмежити відволікання, блокуючи шкідливі вебсайти, що сприяє підвищенню продуктивності	блокування шкідливих програм на основі розкладу або місцезнаходження користувача
<i>Evernote</i>	програма для підвищення продуктивності при написанні проектів	дозволяє робити нотатки в різних форматах, включаючи текст, ескізи, фотографії, аудіо та відео; забезпечує синхронізацію нотатків користувача на різних пристроях; потужний інструмент пошуку, який може знаходити слова та файли в нотатках. Інтегрується з низкою популярних програм, таких як Gmail, Outlook, Drive

Назва цифрового додатку	Характеристика цифрового додатку	Переваги використання
StudyBlue	найбільша краудсорсингова навчальна бібліотека з-понад 400 мільйонами навчальних матеріалів	налаштування навчальних матеріалів зображень та аудіо; відстеження прогресу користувача і встановлення нагадування про навчання; отримання доступу до навчальних матеріалів з будь-якого місця та в будь-який час; співпраця з викладачами та колегами
<i>my Homework Student Planner</i>	програма для цифрового планування, за допомогою якої користувачі можуть організувати свої завдання та розпорядок дня	можливість встановлення користувачем термінів, часу і визначення високого, середнього або низького рівня пріоритету завдань

Джерело: розроблено автором на основі [7]

За призначенням виділяють наступне програмне забезпечення: додатки для батьків; програми для студентів; програми доповненої реальності; програми для інформатики; графічні програми; програми спеціальної освіти; програми для вивчення мови. Найбільш популярним безкоштовним програмним забезпеченням для студентів є: Team+, Noteshef, AppBlock, Evernote, StudyBlue, myHomework Student Planner (див. табл. 2) [7].

Отже, приходимо до висновків, що світ вищої освіти постійно змінюється, оскільки змінюються освітні стратегії, цілі, правила та тенденції. Перевагами використання системи керування курсами (CMS) для використання ЗВО є: централізація вмісту, співпраця, налаштування, покращена безпека, легка масштабованість, сумісність із різними платформами, регулярні оновлення [9].

Використання системи керування курсами Moodle [8] дозволяє досягти таких переваг у таких аспектах, як: безперервна освіта; робоча сила/професійний розвиток; різноманітність, справедливість та залучення; безпека кампусу; оздоровчі програми (створення ініціатив, які забезпечують важливу підтримку благополуччя та психічного здоров'я); партнерство для програм стажування та наставництва; навчання відповідності

Критеріями для вибору системи керування курсами є: можливість її інтеграції з вебсайтом та іншим програмним забезпеченням ЗВО; забезпечення керованих шляхів, кар'єрної підтримки студентів (пошук навчальних програм ЗВО відповідно до потреб ринку праці та побажань студента); персоналізація цифрової залученості студента; відповідність вимогам екосистеми ЗВО; омніканальність системи керування курсами – інтеграція з провідними системами інформації, модулів, каталогів курсів, інформацією про викладачів, економія часу та фінансових ресурсів; підтримка необхідної інструментації для маркетингу та маркетингових комунікацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gdańsk Tech. URL: <https://pg.edu.pl/en> (accessed date: 11.07.2024).
2. Study at Poznan University of Technology. URL: <https://put.poznan.pl/en> (accessed date: 11.07.2024).
3. Lodz University of Technology. URL: <https://p.lodz.pl/en> (accessed date: 11.07.2024).
4. Nicolaus Copernicus University in Toruń. URL: <https://www.umk.pl/en/> (accessed date: 11.07.2024).
5. Цифрова трансформація освіти і науки. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/tag/tsifrova-transformatsiya-osviti-i-nauki> (дата звернення: 11.07.2024).
6. Higher education. *Apple.com*. URL: <https://www.apple.com/education/higher-education/> (accessed date: 11.07.2024).
7. Educational App Store. URL: <https://www.educationalappstore.com/> (accessed date: 11.07.2024).
8. Never stop learning with Moodle LMS. *moodle.com*. URL: <https://moodle.com/> (accessed date: 11.07.2024).
9. The Best CMS for Universities: Which One Is Right for You? *Modern campus*. URL: <https://moderncampus.com/blog/> (accessed date: 11.07.2024).

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Організаційно-економічний механізм підприємства визначається впливом різноманітних внутрішніх та зовнішніх чинників на його функціонування та розвиток. Ця система економічних відносин є ключовим чинником успішності та прибутковості підприємства, що допомагає досягати поставлених цілей.

Перед організаційно-економічним механізмом управління підприємством стоїть низка вимог, які передбачають: забезпечення ефективної взаємодії різних сфер діяльності підприємства для досягнення кінцевої мети та поставлених цілей у ринковому середовищі; раціональне використання ресурсів, що витрачені на діяльність, з метою підвищення продуктивності та ефективності використання цих ресурсів; впровадження системи заходів для забезпечення раціонального використання персоналу, покращення якості роботи працівників на всіх рівнях організаційної структури, розподілу відповідальності за ухвалені рішення та участі у загальних результатах діяльності підприємства [3].

Організаційно-економічний механізм розвитку підприємства має бути спрямований на ефективне використання ресурсів та підвищення доходності виробництва. Ефективне функціонування організаційно-економічного механізму підприємства забезпечується наявністю різноманітних ресурсів (правових, інтелектуальних, інформаційних, організаційних та фінансових).

На початковому етапі діяльності керівництво підприємства встановлює основні принципи управління, які є найважливішими правилами для його діяльності. Ці принципи визначають основні цілі та завдання підприємства, для досягнення яких необхідно виконувати різноманітні функції, зокрема планування та прогнозування.

Одним із основних завдань функцій планування та прогнозування є аналіз поточного стану підприємства, визначення бажаних результатів

діяльності та розробка шляхів досягнення поставлених цілей. При встановленні цілей та завдань керівництво підприємства вивчає наявні ресурси підприємства та раціонально розподіляє їх з метою досягнення поставлених цілей.

Шляхом аналізу ресурсів підприємства керівництво приймає рішення щодо їх ефективного розподілу для оптимальної реалізації потенціалу та вибору оптимальних методів управління. Ці дії спрямовані на використання ресурсів з метою досягнення цілей, оскільки ефективність господарської діяльності залежить від правильної організації процесів управління.

Керівництво підприємства обирає методи управління відповідно до наявних ресурсів, які використовуються для досягнення поставлених цілей. Хоча ідеальна ситуація передбачає збіг результату діяльності з попередньо сформульованими цілями, на практиці це не завжди можливо. Тому керівництву машинобудівного підприємства необхідно постійно аналізувати свою продуктивність, проводити якісне оцінювання рівня економічної стійкості та виявляти можливі проблемні сфери діяльності з метою прийняття заходів для їх вирішення та попередження [1; 2].

Отже, управління машинобудівним підприємством потребує постійного внесення корективів у зв'язку з впливом різних факторів, які охоплюють як внутрішнє, так і зовнішнє середовище. Ці фактори не завжди можна передбачити наперед, тому в господарській діяльності підприємства постійно відбуваються зміни, які впливають на загальний результат діяльності. У цьому контексті контроль стає важливою функцією управління розвитком машинобудівного підприємства, що дозволяє вчасно уникнути негативного впливу внутрішнього та зовнішнього середовища на його діяльність.

У межах управлінської системи можна виділити функцію взаємоузгодженості, що передбачає проведення оцінки функціонування машинобудівного підприємства. Результати цієї оцінки впливають на ухвалення управлінських рішень та є необхідними для виявлення проблемних аспектів діяльності підприємства. Крім того, даною функцією передбачені стратегії та заходи для забезпечення достатнього рівня економічної безпеки підприємства.

Роботу організаційно-економічного механізму управління діяльністю машинобудівного підприємства слід розглядати як процес, спрямований на досягнення поставлених цілей в управлінні, де характеристикою ефективності такого механізму виступає ступінь економічної активності.

Узагальнюючи вищезазначене, важливо відзначити, що відмінністю організаційно-економічного механізму управління діяльністю машинобудівного підприємства є його основний компонент, а саме виробнича діяльність, та процес управління, що базується на прогнозованій оцінці та становить основу для ухвалення управлінських рішень щодо вибору стратегій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богашко О. Л. Основні аспекти інноваційного розвитку підприємництва в сучасних умовах технологічного розвитку. *Економічні горизонти*. 2022. Вип. 2 (20). С. 83–93. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(20\).2022.263346](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(20).2022.263346)
2. Домашенко М. Д. Організаційно-економічний механізм управління економічною безпекою зовнішньоекономічної діяльності машинобудівного підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013, №2. С. 159–167. DOI: <https://doi.org/10.21272/mmi.2013.2-14>
3. Хоменко І. О., Волинець Л. М., Горобінська І. В. Організаційно-економічний механізм функціонування і розвитку підприємств. *Київський економічний науковий журнал*. 2023. № 1. С. 86–92. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2023-1-11>

Мусійчук Д. В.,
аспірант,

ПВНЗ «Європейський університет»,
Уманська філія

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Машинобудування є науково-технічною галуззю промисловості, що відіграє значну роль у науково-технічному прогресі національного господарства, оскільки забезпечує його необхідними приладами, машинами, устаткуванням та іншою технікою, сприяючи системній механізації та автоматизації виробництва. Оцінюючи загальний стан ринку машинобудування, можна відзначити, що низький рівень технологічності вітчизняної продукції у сфері машинобудування спричинює такі негативні наслідки, як висока залежність національної економіки від імпорту високотехнологічних виробів у галузі машинобудування; основний експорт вітчизняних машинобудівних виробів,

які характеризуються меншою технологічністю, спрямований до сусідніх країн, тоді як імпорт переважно здійснюється із країн Європейського Союзу; неспроможність багатьох підприємств машинобудування України виконувати вимоги технічних регламентів, розроблених на основі відповідних директив ЄС, та потреба в значних інвестиціях для модернізації виробничих потужностей [1; 2].

У перспективі машинобудування повинно зайняти важливе місце в структурі промисловості та експорту України. Однак це неможливо без удосконалення галузевої структури, модернізації існуючих підприємств, їх технічного оновлення, що дозволить значно підвищити якість виробленої продукції та розширити її асортимент. Проте для досягнення якісних змін у машинобудівному секторі необхідно реалізувати дорогі інвестиційні проекти. Основним джерелом фінансування інвестицій залишаються власні кошти підприємств, отримані за рахунок прибутку або амортизації основних засобів. Тому важливо мінімізувати ризики втрати доходу під час інвестування коштів. Для цього необхідно аналізувати всі фактори ризику, що можуть впливати на реалізацію інвестиційного проекту.

Можливими джерелами внутрішнього ризику можна вважати такі фактори: виробничий потенціал підприємства; стратегія розвитку; рівень предметної та технологічної спеціалізації; рівень продуктивності праці; кваліфікація керівників; низький рівень маркетингу; відтік комерційно важливої інформації; поганий догляд за обладнанням [2].

Для машинобудівного підприємства під час втілення інвестиційного проекту основними ризиковими чинниками можуть також бути: аварійні ситуації; несподівані зупинки обладнання підприємства через переобладнання; коливання цін на сировину, енергетичні ресурси, матеріали; неочікуване вимагання повернення позикових коштів унаслідок зміни фінансових очікувань кредиторів; зниження здатності сплатити за продукцію.

Ідентифікація ризиків є ключовим етапом у процесі управління ризиками на підприємствах машинобудівної галузі. Цей процес передбачає систематичне виявлення та документування потенційних загроз, які можуть вплинути на успішність проекту або загальну діяльність підприємства.

Основні аспекти ідентифікації ризиків включають в себе широкий спектр різних категорій, таких як технічні, фінансові, законодавчі, ринкові, екологічні, політичні та технологічні, а також ті, які стосуються управління та організації діяльності. Збір даних з різних джерел, аналітика і використання

звітів з минулих періодів, промислових баз даних, експертні оцінки та прогнозування трендів дозволяє виявити потенційні ризики, які можуть залишатися невідомими або неочевидними на перший погляд. Залучення ключових співробітників та експертів з різних відділів і сфер, таких як інженери, менеджери проєктів, фінансові аналітики, юристи та інші спеціалісти, розширює горизонти розуміння потенційних ризиків [3].

Методи ідентифікації ризиків включають в себе застосування різних методів та технік, таких як мозкові штурми, інтерв'ю з експертами, аналіз впливу та ймовірності, SWOT-аналіз, а також використання чек-листів та матриць ризиків. Документування та реєстрація ризиків полягає у створенні офіційного реєстру, що містить повний опис кожного виявленого ризику, його потенційні наслідки, імовірність виникнення та можливі способи управління. Це сприяє систематизації інформації та ефективному контролю ризиків. Оновлення та постійний моніторинг є необхідними, оскільки ідентифікація ризиків – це постійний процес. Регулярне оновлення інформації про ризики з урахуванням змін у внутрішньому та зовнішньому середовищах підприємства дозволяє вчасно реагувати на нові або змінені ризики.

Повністю уникнути ризиків неможливо, проте важливо розуміти, що всі види ризиків взаємодіють між собою, а їхній рівень постійно змінюється в умовах динамічного ринкового середовища. Тому лише глибоке розуміння інвестиційного ризику та його аналіз допомагає менеджерам ефективно керувати довгостроковими інвестиціями на машинобудівних підприємствах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богашко О. Л. Перспективи впровадження принципів розумної спеціалізації ЄС в українську практику державного регулювання інноваційного розвитку. *Економічні горизонти*. 2018. №3 (6). С. 4–17. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(6\).2018.156311](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(6).2018.156311)

2. Вербицька Г. Л. Вплив чинників інвестиційного ризику на розвиток вітчизняних машинобудівних підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. №847. С. 35–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPP_2016_847_8 (дата звернення: 27.06.2024).

3. Гордійчук А. П. Управління ризиками на машинобудівних підприємствах: деякі проблеми, шляхи вирішення. *Innovation and Sustainability*. 2024. № 1. С. 93–103. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2024.1.93.103>

УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ТРАНЗИТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

Умови кризового розвитку економіки України породжують нові виклики для стійкої діяльності підприємств, які поглиблюють їхню економічну безпеку та актуалізують питання протидії ризикам та загрозам. Сучасні підприємства стикаються із рядом викликів, серед яких основними є: операційна діяльність в умовах війни, зростання конкуренції за доступ до економічних ресурсів, штучні обмеження в можливостях виходу на фінансові ринки, стрімкі зміни в ринковому середовищі, поширення комп'ютерних злочинів та ускладнення фінансових процедур.

Активність промислових підприємств у зв'язку з адаптацією до мінливих економічних умов слід розглядати як складний процес, який має власну структуру, послідовність та умови протікання. Цей процес пов'язаний з переосмисленням моделі управління та функціонування підприємства в контексті нових умов діяльності, що може включати перерозподіл функцій у системі, коригування цілей, завдань, алгоритму та інтенсивності взаємодії між учасниками.

Підприємство, як складна система, має свої межі адаптації до постійно змінних зовнішніх та внутрішніх умов. Загроза економічній стійкості підприємства виникає у випадку, коли його можливості для адаптації до збільшеної нестабільності зовнішнього середовища вичерпуються. Межі адаптації вимагають коригування стратегічних цілей, зміни напрямків діяльності, технічних, технологічних та організаційних модернізацій підприємства, а також підвищення рівня кваліфікації персоналу [1; 2].

Серйозні зміни в системі внутрішньовиробничого управління, що відбуваються під впливом нестабільного зовнішнього середовища підприємства в умовах транзитивної економіки, потребують формування відповідної організації внутрішньої структури підприємства. Ефективність структури повинна бути забезпечена як у контексті зовнішнього ринкового середовища, так і в межах самого підприємства. На сучасному етапі розвитку економіки

України, для будь-якого промислового підприємства є важливим спрямування зусиль та ресурсів на забезпечення ефективного розвитку та стимулювання внутрішніх перетворень, включаючи проведення реорганізації.

Реорганізація структури промислового підприємства є необхідною умовою для його існування, виживання і збереження стійкості на тривалий період в умовах транзитивної економіки. Проте цей процес ускладнюється тим, що не всі підприємства проявляють вміння та бажання проводити його своєчасно.

Прийняття рішення щодо реорганізації промислового підприємства повинно базуватися на визначенні потреби у втручанні в структуру виробництва. Плановане втручання повинно бути належним чином обґрунтоване, оскільки невмотивовані зміни можуть негативно позначитися на загальному виробництві. Розробка програми реорганізації структури підприємства, зокрема виробничої, має ґрунтуватися на виявленні початкового стану реорганізаційних змін.

Для зниження кризового стану та забезпечення значних змін показників діяльності підприємства важливим є використання механізмів фінансової стабілізації, спрямованих на мобілізацію внутрішніх резервів відновлення й зміцнення його платоспроможності. Для досягнення цього використовуються наступні дії з групами ресурсів: раціоналізація використання та оптимізація ресурсів, удосконалення організації виробництва та праці, впровадження інноваційного менеджменту на всіх рівнях підприємства, ефективний контроль та стимулювання високопродуктивної праці, гнучкі виробничі системи та оптимізація виробничо-збутової діяльності, оптимізація інвестиційного портфеля та вихід з неефективних інвестиційних проектів, підвищення ефективності реалізації проектів, скорочення строків будівництва, інвестування вільних фінансових ресурсів у венчурні підприємства, створення наукомістких виробництв, ефективне розміщення власного та іншого капіталу в доходні активи, залучення довгострокових позик та кредитів, реінвестування прибутку та раціональна дивідендна політика [3].

Причини виникнення кризи можуть мати як зовнішні (розвиток світової економіки, конкуренція, воєнні дії, політична ситуація, недосконале законодавство тощо), так і внутрішні фактори (недостатній рівень кваліфікації персоналу, помилки в інвестиційній політиці, високий рівень зношення виробничих засобів тощо). Хоча зазначені причини впливають на виникнення кризового стану підприємства в комплексі, вони завжди мають свою унікальність для кожного підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабіна Н. О. Економічна безпека підприємства в умовах викликів посткризового розвитку. *Ефективна економіка*. 2013. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2484> (дата звернення: 20.06.2024).
2. Богашко О. Л. Теоретико-методичні аспекти конкурентоспроможності економіки держави. *Актуальні проблеми економіки та управління в епоху глобальних викликів і загроз* : Зб. мат.-лів всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 26–27 квіт. 2018 р.). В 2-х томах. Т. 1. / Нац. метал. академія України. 2018. С. 297–299. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua:8181/handle/6789/9057> (дата звернення: 20.06.2024).
3. Сасько С. А. Антикризове управління: концептуальні підходи та сучасне категоріальне визначення. *Бізнес-навігатор*. 2016. № 1 (38). С. 102–107. URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2016/38_2016/20.pdf (дата звернення: 20.06.2024).
4. Шашко В. О. Складові механізми адаптації промислових підприємств до умов транзитивної економіки. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 34. С. 228–234. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastructure34-33>

Сабодощ О. В.,

аспірант,

ПВНЗ «Європейський університет»,

Уманська філія

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СТАНУ ЕКОНОМІКИ

Використання науково-технічних інновацій та інтеграція нових розробок і технологій у виробничий процес є ключовими факторами, що стимулюють економічне зростання як країни в цілому, так і окремих підприємств, що сприяє підвищенню їх конкурентних переваг. Істотним фактором успішного інноваційного розвитку є впровадження новаторських практик, що спонукають до пошуку конкурентних переваг та удосконалення виробничих процесів. Це передбачає інвестиції у нові технології, підвищення екологічної свідомості та пошук нових ринків збуту.

Управління інноваційним розвитком підприємства ґрунтується на активній інноваційній діяльності та охоплює повний цикл перетворення наукових

досягнень у інновації, включаючи етапи ініціювання, створення, розроблення, впровадження та реалізації інновацій. Ефективне керування інноваційним процесом обов'язково передбачає поширення інновацій, яке стає наслідком визнання їх широким колом економічних суб'єктів [1].

Незважаючи на складне економічне положення, проблеми галузі та окремих підприємств у сфері промисловості, а також дефіцит фінансових ресурсів, важливо започатковувати інноваційні процеси у машинобудуванні. Впровадження інноваційної моделі розвитку машинобудівних підприємств передбачає створення сприятливих умов для збільшення попиту на нововведення на ринку, підтримку формування конкурентного середовища, надання пріоритетної підтримки розвитку науки й освіти, захист інтелектуальної власності та підвищення якості робочої сили та її вартості.

Провідною стратегією сталого розвитку економіки є перехід до інноваційної моделі, яка ґрунтується на ефективному використанні науково-технічного потенціалу країни. Цей шлях передбачає створення сприятливих умов для стабілізації та розвитку всіх сфер економіки, особливо машинобудування, як ключової галузі економічного зростання. Прискорений розвиток машинобудування передбачає створення конкурентоздатної продукції, збільшення рівня експорту, покращення технологічних характеристик підприємств у даній сфері, а також використання досягнень науково-технічного прогресу.

Чинники, що гальмують ефективність інноваційної трансформації машинобудівних підприємств, включають:

- недостатнє регулювання та підтримка з боку держави щодо інноваційного розвитку;
- відсутність необхідної інфраструктури на рівнях держави, областей та територій;
- ослаблення управління інноваційною діяльністю на всіх рівнях;
- відсутність ефективного механізму залучення банківської системи до довгострокового фінансування інноваційних проєктів;
- низький рівень розвитку ринкових механізмів науково-технічної діяльності та неефективне використання науково-технічного потенціалу [2].

Україна має потенціал стати високотехнологічною країною з інноваційною моделлю розвитку у машинобудівному комплексі за умови використан-

ня науково-технічних досягнень. Для подолання відставання у продуктивності праці, оновлення основних засобів та впровадження енерго- та матеріалозберігаючих технологій необхідно використовувати передові світові досягнення. Необхідна значна фінансова підтримка. У провідних країнах світу фінансування інновацій відбувається за рахунок державно-приватного партнерства. Активна взаємодія держави та приватного бізнесу у фінансовій підтримці науково-технічного розвитку сприяє стрімкому розвитку національної економіки.

Пріоритетними напрямками інновацій у галузі вітчизняного машинобудування на загальнодержавному рівні є наступне: освоєння новітніх високотехнологічних розробок у сферах транспортних систем, ракетно-космічної промисловості, авіації та суднобудування, виробництва озброєння та військової техніки; створення нового покоління агрегатів та систем для швидкісного та високошвидкісного залізничного транспорту; розвиток транспортної логістики; вдосконалення систем виведення ракет-носіїв та космічних апаратів; впровадження керуючих систем у галузі авіації, корабельної, ракетної, військової електроніки; розвиток навігаційних систем для різних цілей [3].

Реалізація важливих напрямів інноваційної діяльності машинобудівних підприємств вимагає значних фінансових ресурсів, які держава на даний момент не може забезпечити. Тому для модернізації інфраструктури та базових секторів економіки необхідно використовувати партнерство між державою та приватними компаніями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богашко О. Л. Перспективи впровадження принципів розумної спеціалізації ЄС в українську практику державного регулювання інноваційного розвитку. *Економічні горизонти*. 2018. № 3 (6). С. 4–17. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(6\).2018.156311](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(6).2018.156311)
2. Великий Ю. В., Кравченко Т. В. Регулювання як чинник інноваційного розвитку машинобудівних підприємств України. *Агросвіт*. 2015. № 22. С. 26–31. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/22_2015/6.pdf (дата звернення: 17.06.2024).
3. Сакун Л. М. Проблеми та перспективи інноваційного розвитку машинобудівної галузі України. *Економіка промисловості*. 2017. № 3. С. 119–127. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2017/3/EV20173_119-127.pdf (дата звернення: 17.06.2024).

Слопіцький В. І.,
аспірант,
ПВНЗ «Європейський університет»,
Уманська філія

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ

Галузь машинобудування є складним виробничим сектором, який разом з паливно-енергетичним комплексом та хімічною промисловістю належить до «авангардної трійки» промисловостей, що визначають рівень науково-технічного прогресу та інновацій у національному господарстві, сприяючи економічному розвитку всієї країни. Сучасна галузь машинобудування в Україні включає в себе такі напрямки, як транспортне машинобудування, виробництво сільськогосподарської техніки, електротехнічний сектор, верстатобудування, розробка приладів та важке машинобудування.

В умовах сучасного господарювання, пов'язаного із інтеграцією підприємств машинобудівної галузі в процеси глобалізації світової економіки, рекомендується розглянути наступні стратегії:

Інтеграційна стратегія, яка передбачає тісну співпрацю та інтеграцію з іншими організаціями, зацікавленими у виробництві та реалізації кінцевого продукту.

Диверсифікаційна стратегія, що використовується через розширення різноманітних галузей діяльності у підприємств машинобудування, включаючи розробку нових продуктів, машин, верстатів, устаткування та механізмів, транспортних засобів та іншої техніки.

Інноваційна стратегія, яка передбачає етапний перехід до виробництва інноваційної продукції, що конкурентоспроможна на світовому та внутрішньому ринках і не поступається світовим лідерам. Ця стратегія вимагає використання передових технологій, включаючи гнучкі автоматизовані технологічні лінії, нанотехнології та наноматеріали. Її реалізація сприятиме комплексній модернізації виробництва, зайняттю лідируючих позицій у галузі машинобудування, розширенню географії збуту продукції [1; 3].

Інноваційна стратегія у розвитку підприємств машинобудівного комплексу має переваги перед іншими стратегіями. Однак вона супроводжується особливостями та ризиками, пов'язаними з впливом зовнішніх та внутрішніх факторів середовища.

Виконання ефективних функцій у галузі машинобудування ускладнюють чинники, що гальмують розвиток промисловості, а саме: низька використуваність виробничих потужностей; обмежено здійснені інвестиції в модернізацію та частково застарілі виробничі активи; застаріла технологічна база та застаріле обладнання виробництва; низький рівень впровадження інновацій та низька конкурентоспроможність вітчизняних виробників порівняно із зарубіжними.

Вирішення вказаних проблем через застосування інноваційних стратегій може призвести до покращення не лише сфери машинобудування, а й національної економіки в цілому. Створення та реалізація інноваційної стратегії є ключовим елементом інноваційної діяльності.

Інноваційна стратегія – це комплекс пов’язаних між собою послідовних дій, спрямованих на ефективну реалізацію інноваційної діяльності в умовах обмежених ресурсів і постійного впливу зовнішніх чинників. Інноваційна стратегія спрямована на підвищення та збереження конкурентоспроможності підприємства. Вона відображає основні напрями та зміст інноваційного розвитку організації [2].

Стратегічне управління інноваційною діяльністю підприємства визначається як сукупність методів та форм управління інноваціями, які поділяються на три основні блоки: стратегічне визначення цілей інноваційної діяльності підприємства; стратегічне планування та маркетинг інноваційної діяльності підприємства – включає пошук, вибір та впровадження необхідних засобів та інструментів для досягнення поставлених цілей в інноваційній діяльності [3].

Стратегічний менеджмент інноваційної діяльності підприємства – це проведення управлінських заходів для досягнення цілей інноваційної діяльності при використанні обраних інструментів та урахуванні наявних обмежень. Це забезпечує баланс у взаємодії між людьми, цілями та ресурсами. До інструментів стратегічного управління інноваційною діяльністю на різних етапах управління можна віднести такі аспекти, як законодавчі акти у галузі розробки та захисту інновацій, організаційно-правові форми суб’єктів інноваційної діяльності, інноваційну базу, патентну систему, систему стандартизації, систему підготовки та підбору кадрів, фінансові інструменти, а також мотиваційні засоби та інше.

Дане дослідження підтверджує можливості українських підприємств машинобудівної галузі у сфері інноваційного розвитку. Проте слід акценту-

вати увагу на питаннях стимулювання інноваційної діяльності та забезпечення фінансової підтримки інноваційних проєктів. На сучасному етапі розвитку машинобудівного комплексу без впровадження інноваційних стратегій подальший прогрес неможливий.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богашко О. Л. Основні аспекти інноваційного розвитку підприємництва в сучасних умовах технологічного розвитку. *Економічні горизонти*. 2022. Вип. 2 (20). С. 83–93. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(20\).2022.263346](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(20).2022.263346)
2. Євтушенко В. А., Ляшевська В. І., Суворова В. Д. Інноваційні стратегії в управлінні машинобудівним підприємством. *Економічні студії*. 2018. №4 (22). С. 84–90.
3. Завальнюк В. В. Особливості розробки і реалізації стратегії інноваційного розвитку машинобудівних підприємств. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 4. С. 149–154.

Чубов Р. М.,
аспірант,
ПВНЗ «Європейський університет»,
Уманська філія

ОСНОВИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СТАНУ ЕКОНОМІКИ

Складна економічна ситуація в Україні, обумовлена як кризою, так і війною, негативно впливає на функціонування національних підприємств. З урахуванням багатогранності факторів кризового стану, кількість загроз постійно зростає, що потребує вдосконалення механізму антикризового управління підприємствами.

Основна мета антикризового управління – захист від зовнішніх та внутрішніх загроз діяльності підприємства. У процесі управління проводиться регулювання кризових та ризикових ситуацій, їх попередження та подолання негативних соціально-економічних наслідків у разі їх виникнення.

Механізм антикризового управління передбачає поєднання організаційних та економічних заходів у формі методів, інструментів і важелів, що діють

на правовій основі та спрямовані на прогнозування, попередження, мінімізацію або усунення зовнішніх та внутрішніх загроз діяльності підприємства. Ці заходи призначені для запобігання або усунення кризових ситуацій, які можуть шкодити діяльності підприємства [2].

Потреба в антикризовому управлінні полягає в необхідності запобігти чи вирішити кризову ситуацію, яка виникла в певній частині підприємства, або зменшити наслідки кризового стану. Для цього важливо використовувати основні механізми антикризового управління.

Система антикризового управління включає наступні основні підсистеми:

- підсистему діагностики та прогнозування фінансового стану;
- підсистему маркетингу, яка включає в себе розробку антикризової маркетингової стратегії і тактики;
- підсистему антикризової інвестиційної політики, що включає в себе розробку ефективної інвестиційної програми;
- підсистему управління персоналом;
- підсистему виробничого менеджменту, яка охоплює управління техніко-технологічною стороною;
- підсистему фінансово-економічного менеджменту, що охоплює управління фінансовими ресурсами та грошовими потоками;
- підсистему організаційно-управлінських заходів з ліквідації [3].

Фактори виникнення кризи на підприємстві можуть бути класифіковані на зовнішні, що не залежать від внутрішніх процесів підприємства, та внутрішні, які пов'язані з власною діяльністю підприємства. До зовнішніх факторів можна віднести зростання рівня інфляції, нестабільність податкової системи, політичну нестабільність, коливання на валютному ринку, зростання безробіття, скорочення реальних доходів населення, посилення монополізації ринку, зменшення попиту на внутрішньому ринку, стихійні лиха, погіршення кримінальної ситуації, військові дії тощо.

Внутрішніми факторами можна вважати низьку конкурентоспроможність продукції, залежність від обмеженого кола постачальників та клієнтів, низьку продуктивність праці, високі енерговитрати, відсутність гнучкості в управлінні, великий комерційний ризик, неефективну систему управління витратами, неефективний фінансовий менеджмент, недостатньо якісну систему бухгалтерського обліку та звітності та інші подібні причини [1; 2].

Діагностика явних загроз має включати: виявлення відсутності інноваційної активності; оцінку рівня якості та виявлення ступеня браку продукції,

аналіз ступеня зношеності виробничих потужностей підприємства та їх вплив на ефективність; виявлення несприятливої інвестиційної привабливості; аналіз активів підприємства; оцінку оборотних та необоротних коштів; а також аналіз платоспроможності, ліквідності, ділової активності, рентабельності та майнового стану підприємства.

Ефективна система управління кризовими ситуаціями в умовах забезпечення економічної стійкості має базуватися на наступних принципах:

- своєчасне виявлення кризових ситуацій на підприємстві;
- оперативне реагування на кризові події (швидкість ухвалення рішень);
- виявлення та ефективне використання внутрішніх ресурсів для запобігання кризи чи виходу підприємства з кризового стану;
- дотримання юридичних та етичних норм у мотивуванні антикризових заходів.

У процесі управління важливо виявити фактори, що спричинили кризу на підприємстві. Це можливо здійснити шляхом комплексної діагностики, яка виявляє як загрози, так і внутрішні можливості подолання кризи та усунення недоліків у роботі підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богашко О. Л. Глобальні тенденції розвитку міжнародної торгівлі та кон'юнктура світових ринків товарів і послуг. *Розвиток міжнародної торгівлі в умовах глобальних економічних дисбалансів* : матеріали виступів Всеукраїнського форуму з проблем міжнародних економічних відносин (м. Житомир, 11 квітня 2019 року). Житомир : ЖДТУ, 2019. С. 27–30. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/12181> (дата звернення: 26.06.2024).

2. Сак Т., Ющишина Л. Механізм антикризового управління в умовах забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2019. Вип. 2. С. 66–74. DOI: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2019-02-66-74>

3. Шапуров О. О. Формування концепції антикризового управління на основі взаємодії системи латентних процесів та системи діагностики явних загроз. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 23. С. 35–40. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=3250&i=6> (дата звернення: 26.06.2024).

Секція: Філософські науки

Коростильов Г. Л.

доктор філософії (PhD),
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

ГУМАНІТАРИЗМ В ЕПОХУ СУЧАСНОЇ ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ

Сучасний науково-технічний прогрес суттєво впливає на етичний стан суспільства, призводячи до протиріч у сфері моральних цінностей традиційного й інформаційного суспільства, внаслідок чого виникають нові моральні, етичні проблеми і загострюються старі. На думку О. Дольської, у цей період «... відбувається формування нового погляду на світ: старий світ валиться, а новий, представлений філософією та науковими відкриттями, захоплює своєю відданістю науці та новому суспільно-економічному характеру розвитку...» і кардинально змінює всі сфери життя людини, зокрема духовну та етичну [1, с. 23].

Сучасну характеристику морально-етичному виміру техніки і технологій можна надати словами Ф. Раппа: «Амбівалентність техніки не можна усунути. Техніка служить для полегшення і вивільнення, але також створює нові обмеження, обтяження та прилучення, її вважають гарантом людського розвитку та соціального поступу, проте вона може викликати також нелюдські і руйнівні наслідки» [4].

Вплив сучасного техніко-технологічного розвитку людства веде до необхідності проведення гуманітарної експертизи, яка вже постала ще у другій половині ХХ-го століття, коли людство відчуло гостру потребу в осмисленні трагічних наслідків двох Світових війн у пошуках етичного підґрунтя для розбудови спільного й успішного майбутнього. Так М. Гайдеггер у статті «Лист про гуманізм» розглядає поняття «сучасний гуманізм» з онтологічної точки зору – реальної буттєвості. «Humanitas це «гуманізм» – роздум і турбота про те, як би людина стала людяною, а не «не-людською», «негуманною», тобто неприямною для своєї сутності [6].

Найбільш яскраву картину впливу новітніх технологій і техніки, ми можемо дуже наочно прослідкуватися саме на прикладі розвитку сучасних

військових технологій і їх когерентний зв'язок з «цивільними» технологіями та їх вплив на трансформацію не тільки ведення сучасних гібридних війн, але і на трансформацію етики і моралі постіндустріального суспільства.

У той же час, такі науковці як М. Кратон, М. Колдор, П. У. Сінгер, М. Кревельд, Г. Шамаю, Ш. Фідлер, М. Л. Кук, А. Печчеї, К. Роджерс, В. Франкл, М. Гайдеггер досліджували вплив військових технологій на соціально-гуманітарні фактори і надавали моральну оцінку їх застосування та порушили питання про використання зброї на основі новітніх інформаційних технологій, за рахунок яких війна стає більш ефективною.

Так Грегуар Шамаю у своїй праці «Теорія дрону» розглядає питання етики і моралі на прикладі використання дронів і задає направлення етичної філософії нового типу – «некроетики», критичні розвідки якої є терміново необхідним. Здійснити це моральне перетворення в головах людства мають філософи, які працюють у досить вузькій сфері військової етики: «Прихильники застосування дронів проголошують дрон найетичнішим видом зброї з усієї колись винайдені людством. Дрон, кажуть вони, – це гуманна зброя за визначенням» [2, с. 20]. Але тут же Г. Шамаю порушує іншу морально-етичну проблему – оператор дрона «... ворога знищує на відстані, спостерігаючи за його смертю на екрані, перебуваючи в комфортному коконі «safe zone» з кондиціонерами. На цій асиметричній війні, як і раніше, люди вмирають, але тільки з одного боку» [2, с. 29]. Ці дискурсивні практики вкрай важливі для забезпечення морального і етичного сприйняття новітніх технологій війни.

У визначенні необхідності дослідження принципів сучасних етики і моралі, можна погодитись і з українськими дослідниками М. Шумкою та І. Шандруком, які у своїй статті «Трансформація гуманістичних ідей в сучасності» роблять акцент на необхідності активної соціальної діяльності як нового виду гуманізму – «дієвого гуманізму» [3]. Отже, для сучасної філософії особливого значення набуває праксеологічний підхід, тобто можливості практичного втілення гуманістичних ідей у різних сферах життєдіяльності і особливо у військовій.

На сьогодні, замість пасивного спостереження та примирення зі злом сучасний гуманітаризм повинен демонструвати неприйнятність будь-яких антигуманних дій з боку окупантів, готовність давати симетричну відсіч ворогу, захищати фундаментальні гуманістичні принципи і цінності, тому наразі будуть доречними слова із п'єси «Гроші» Жана-Поля Сартра: «Добро

має бути з кулаками», що є керівництвом до дії у боротьбі за гуманістичні цінності [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дольская О. А. Интеллектуальные революции и техники мышления. *Теория и практика управления социальными системами: философия, психология, педагогика, социология*. 2015. № 1. С. 20–28.
2. Шамаю Г. Теория дрона. Киев: СВАРОГ, 2023. 316 с.
3. Шумка М. Л., Шандрук І. С. Трансформація гуманістичних ідей в сучасності. *Щорічник наукових праць студентів та викладачів кафедри філософії та політології ТНЕУ*. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. С. 72–80.
4. Rapp F. *Analytical Philosophy of Technology / Translated by Stanley R. Carpenter and Theodor Langenbruch*. Boston: D. Reidel Publishing Company, 1981. xiv, 202 p.
5. Sartre J-P. *Les mains sales*. Paris: Taylor Francis, 1985. 212 p.
6. Heidegger M. *Über den Humanismus*. Frankfurt-am-Main: Klosterman, 1975. 50 s.

Требін М. П.,

доктор філософських наук, професор,
Харківський національний економічний
університет
імені Семена Кузнеця

ЛЮДИНА ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Історія людства – історія промислових революцій. Перша промислова революція (VIII ст.) з винаходом парового двигуна дозволила здійснити перехід від ручної праці до машинного, фабричного виробництва. Друга промислова революція (XX ст.) пов’язана з електрифікацією та розвитком конвеєрного виробництва. Третя промислова, або цифрова революція розпочалася в другій половині XX ст. зі створення комп’ютерів, інформаційних технологій і триває досі. Новий виток технологічного прогресу ставить світ перед новою четвертою, промисловою революцією, яка фундаментально змінить наше життя, нашу працю та наше спілкування. Нова промислова революція, на порозі якої стоїть світове співтовариство, отримало назву «Індустрія 4.0» або Четверта промислова революція. Четверта промислова

революція характеризується цілою низкою нових технологій, які дублюють фізичні, цифрові та біологічні світи, що впливають на всі сфери: економіку, промисловість і навіть складні ідеї про те, що означає бути людиною. Назва виникла у 2011 р. з ініціативи бізнесменів, політиків та вчених, які визначили її як засіб підвищення конкурентоспроможності обробної промисловості Німеччини через посилену інтеграцію «кіберфізичних систем», або CPS, у заводські процеси. Таким чином, Індустрія 4.0 без Інтернету не обійдеться: а саме вона буде орієнтована на споживачів «Інтернету речей», де предмети побуту та автомобілі будуть підключені до Інтернету. А це передбачає абсолютно новий підхід до виробництва (Industrie 4.0 Working Group). Уряд Німеччини підтримав цю ідею і прийняв «високотехнологічну стратегію» для підготовки нації. Усі світові індустрії зазнають її впливу, і Україна в тому числі. Наприклад, США пішли шляхом Німеччини і в 2014 р. створили некомерційний консорціум Industrial Internet, яким керують лідери промисловості на кшталт General Electric, AT&T, IBM та Intel. Таким чином, у сучасних умовах суспільство виходить на якісно новий виток своєї історичної еволюції, який дедалі частіше характеризується як «цифрове» або «епоха цифровізації».

У Глобальному звіті Digital 2024 наводяться такі статистичні показники: на початок 2024 р. кількість унікальних користувачів мобільних телефонів становила 5,61 мільярда. Останні дані GSMA Intelligence показують, що зараз 69,4% населення світу користуються мобільними пристроями, а загальна кількість у світі зросла на 138 мільйонів (+2,5%) з початку 2023 року. Понад 66% усіх людей на Землі зараз користуються Інтернетом, а за останніми даними загальна кількість користувачів у всьому світі становить 5,35 мільярда. За останні 12 місяців кількість користувачів Інтернету зросла на 1,8% завдяки 97 мільйонам нових користувачів з початку 2023 року. Аналіз Kerios показує, що ідентифікаційні дані активних користувачів соціальних мереж перевищили позначку в 5 мільярдів, причому остання цифра користувачів еквівалентна 62,3% населення світу. За минулий рік загальна кількість активних користувачів соціальних мереж у світі зросла на 266 мільйонів, що призвело до річного зростання на 5,6% [1]. Кількість українців, які щоденно користуються Інтернетом, протягом минулого року зросла з 72% до 80%. Починаючи з 2021 року цей показник збільшився на понад 10% [2].

Унікальність цифрового суспільства полягає в тому, що вперше за всю історію існування людська цивілізація у своєму розвитку прагне дематеріа-

лізації соціального буття. Економіка, соціальна комунікація, культура являють собою лише знаки: символи, образи, цифри. Як існувати людині з її матеріальним тілом, фізіологією, сенсорним сприйняттям, чутливістю в цьому новому світі незрозуміло. Яке майбутнє подальшого технологічного прогресу та розвитку такої цивілізації – питання відкрите.

Розвиток нових інформаційних технологій передбачає революційні соціальні зміни, які необхідно осмислити наукової спільноті. Цифровізація суспільства безперервно поповнює наше життя новими поняттями: хмарні сервіси, великі дані, фонотика, цифрові продукти, блокчейн, нейротехнології, штучний інтелект, квантові технології, які змінюють не тільки форми споживання, а й саму форму існування світу. Інформація, технології, соціум змінюються зі швидкістю, яку людина поки що ще не здатна усвідомити та увияти.

Цифрова революція створила цілу низку проблем, таких як зростання цифрового розриву – «фундаментальний аспект соціальної нерівності в інформаційну епоху» [3, р. 1], зниження потреби в офлайн-спілкуванні та міжособистісній взаємодії, загрози безпеці та приватності особистих даних. Зайве перебування в мережі та прихильність до онлайн-розваг може призводити до формуванню залежності, відволікати від реального життя, знижувати якість міжособистісних відносин і тим самим негативно впливати на психологічне і фізичне здоров'я індивіда. Як зазначає Еліас Абуджауд, «ніщо не може бути більш примітним, як те, що наші онлайн-риси несвідомо імпортуються в наше офлайн-життя... і наша офлайн-персона все більше нагадує наш аватар» [4, р. 9]. На його думку, лише деякі здатні акуратно розділяти дві сфери свого життєвого світу: онлайн і офлайн, віртуальну і реальну. «Однак для решти з нас цей поділ вже неможливий, і ми живемо в чомусь, що нагадує каламутну емульсію, екзистенційний еквівалент добре перемішаного вінегрету» [4, р. 20].

Формування цифрового суспільства супроводжується радикальною переоцінкою багатьох традиційних цінностей і конструюванням принципово нової системи аксіологічних орієнтацій. В умовах цифрового суспільства та культури формується особливий людський тип – «цифрова людина» або «*homo digitalis*», яка володіє набором принципово нових ціннісних орієнтацій. *Homo digitalis* – представник сучасного цифрового суспільства, що формується як відповідь на запит цифрового суспільства світу, значущість соціальних аспектів існування якого вона неодмінно повинна усвідомлювати.

Соціальні мережі та онлайн-спільноти надають їй широкі можливості для спілкування, співробітництва, створення контенту, однак вони також можуть стати джерелом негативних проявів, таких як цілеспрямоване маніпулювання свідомістю людини, поширення свідомо фейкової або неперевіреної інформації та ін. Для «homo digitalis» ключовою складовою ефективною та безпечною життєдіяльністю стає вільне володіння цифровими та інформаційно-аналітичними технологіями, за допомогою яких вона отримує обсяг інформації, здійснює (через свою адекватність та здібності) його оцінку та вибудовує модель своєї соціальної поведінки. Незворотний процес перетворення на Homo digitalis активно продовжується: гаджети стали звичайним предметом сучасного життя, кількість стільникових операторів збільшується, послуги стільникового зв'язку та функціональних можливостей телефонів з Інтернет-ресурсами розширюються, «оцифрування» нашого життя продовжується.

Реальність свідчить, що сучасна екзистенційно активна людина значну частину свого часу проводить у віртуальному середовищі та у зв'язку цим у сучасних гуманітарних науках на перший план висувуються проблеми усвідомлення причин і сутності цифровізації, виявлення гуманістичного сенсу та змісту екзистенції людини в технізованому світі, усвідомлення гуманітарних критеріїв соціокультурного буття з усіма технологічними нововведеннями, що розгортаються на його фоні. Нам треба дати відповідь на питання: «Яке майбутнє подальшого технологічного прогресу? Як він вплине на розвиток цифрової цивілізації? Що буде з людиною в цьому суспільстві?» Без пошуку відповідей на ці питання буде дуже складно рухатися далі в наше майбутнє. Хоча рухатися будемо, але завжди треба усвідомлювати загрози та ризики, щоб їх мінімізувати та зробити життя кращим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Digital 2024: Global Overview Report. *Datareportal*. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2024-global-overview-report> (accessed date: 12.07.2024).

2. Українці стали частіше користуватися Інтернетом, 80% – онлайн щодня: соціопитування. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/ukrayintsi-staly-chastishe-korystuvatysya-internetom-80-onlayn-shchodnya-sotsopytuvannya> (дата звернення: 12.07.2024).

3. Ragnedda M., Mushert G. W. Introduccion. *The digital divide. The Internet and social inequality in international perspective* / edited by Massimo Ragnedda and Glenn W. Muschert. London ; New York : Routledge, Taylor & Francis Group, 2013. P. 1–14.

4. Aboujaoude E. *Virtually you: the dangerous powers of the e-personality*. New York : W. W. Norton, 2011. 349 p.

Секція: Філологічні науки

Ємельянова О. В.

кандидатка філологічних наук, доцентка,
Сумський державний університет

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМЕМОРАТИВНОЇ ПРОМОВИ

Комеморативна промова, також відома як церемоніальна або епідейктична промова, – це окрема форма публічного звернення, яка зосереджена на святкуванні, вшануванні чи згадці про важливі події, осіб або історичні віхи. На відміну від інших типів промов, таких як інформативних чи промов-переконань, комеморативна промова не має на меті представити нову інформацію чи змінити переконання та ставлення аудиторії. Натомість її ключова мета – викликати емоції, посилити спільні цінності та зміцнити зв'язки всередині спільноти.

Комеморативні промови відіграють вирішальну роль у культурній та соціальній структурі суспільства. Вони є засобом збереження колективної пам'яті, пошанування традицій та виховання почуття приналежності та ідентичності. Як зазначають Т. Адамс та В. Вініцкі-Серуссі, розв'язання ключових питань колективної пам'яті безпосередньо пов'язане з аналізом політичних, культурних та соціальних міркувань в аспекті трансформацій колективної пам'яті з огляду на постійні зміни [1, с. 317]. За допомогою комеморативних промов доповідачі представляють важливий внесок діячів, відзначають історичні події та досягнення, які є значущими для громади та країни загалом.

Комеморативні промови мають кілька особливих прагматингвістичних характеристик, які вирізняють їх серед інших типів публічних промов, а саме:

а) урочиста тональність (комеморативні промови зазвичай мають святковий та піднесений тон, зосереджуючись на позитивних аспектах певної події, діяльності та здобутках особи, що вшановується, чи визначних досягненнях);

б) емоційна привабливість; оскільки комеморативні промови мають на меті викликати в аудиторії певний прогнозований спектр емоцій, таких

як гордість, благоговіння чи ностальгія, на протигагу промовам-переконанням, де домінують звернення до логіки чи наведення раціональних аргументів;

в) додержання протокольних традицій представлення даного типу промов, а саме: використання церемоніальної мови, символічних жестів або специфічних риторичних структур;

г) активне залучення аудиторії через використання спільного досвіду, колективних спогадів або закликів до дії, які зміцнюють цінності та ідентичність спільноти.

Процес підготовки комеморативної промови є ретельним та вимагає пильної уваги до вивчення історичного контексту, вагомого значення події, особи чи досягнення, що вшановуються. Ефективні комеморативні промови досить часто експліковані переконливим представленням інформації, яка подає сутність події та резонує з аудиторією. Майстерне уживання доповідачем лексико-стилістичних засобів, таких як метафори, аналогії, повтори чи алітерації, мають на меті посилити емоційний вплив та сприяти закарбовуванню інформації свідомістю адресата. Не менш важливим є і сам процес виголошення комеморативної промови, який має бути ретельно продуманим, виваженим та пильним до реакції аудиторії, де тональність промови, темп, тембр та мова тіла, мають посилювати інформативну глибину повідомлення.

Процес підготовки комеморативної промови є певним викликом для оратора, оскільки вимагає дотримання тонкого балансу між додержанням ustalених у суспільстві традицій та звичаїв поряд з включенням новітніх перспектив та активним залученням аудиторії. Важливо пам'ятати про необхідність уникати кліше та банальностей, які потенційно можуть зменшити рівень впливу на аудиторію та нівелювати автентичність комеморативної промови. Варто завжди зважати на той факт, що пам'ятні заходи часто об'єднують людей із різним досвідом та поглядами, і, відповідно, оратор має представити комеморативну промову, яка резонує з усією аудиторією. Важливим аспектом також є збереження актуальності комеморативних промов відповідно до вимог часу з тим, щоб вони залишалися значущими та важливими для мінливих соціальних, культурних і політичних контекстів. Так науковці А. Ліпінський та Г. Сабо зазначають, що комеморативні промови можуть відрізнятися в залежності від того, до якої політичної партії належить оратор [2].

Комеморативна промова є унікальною та потужною формою публічного звернення, яка відіграє життєво важливу роль у збереженні колективної пам'яті, вшануванні традицій та зміцненні зв'язків між громадами та членами суспільства. Усвідомлюючи ключові характеристики комеморативної промови, етапи та стратегічні кроки її підготовки, а також враховуючи потенційні виклики, що стоять перед оратором під час підготовки та представлення комеморативної промови, доповідачі можуть створити та виступити з комеморативними промовами, які надихнуть, зацікавлять та матимуть тривалий вплив на аудиторію.

Дослідження проводиться в межах реалізації проекту «Комеморатія російсько-української війни в системі державної гуманітарної політики: формування сталої моделі консолідації українського суспільства» наукового напрямку «Гуманітарна наука Сумського державного університету» 2024–2025 років (реєстраційний номер БФ/23-2021).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Adams T., Vinitzky-Seroussi V. Memories of Others for the Sake of Our Own: Imported Events in American Presidential Rhetoric (1945–2020). *American Journal of Cultural Sociology*. 2023. Vol. 11. P. 317–336. <https://doi.org/10.1057/s41290-022-00157-2>
2. Lipiński A., Szabo G. Heroisation and victimisation: populism, commemorative narratives and National Days in Hungary and Poland. *Journal of Contemporary European Studies*. 2022. Vol. 31, Issue 2. P. 345–362. <https://doi.org/10.1080/14782804.2022.2130190>

Мельничук Р. І.,
кандидатка філологічних наук,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ФОНОСЕМАНТИЗМУ У ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЯХ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ІЗ ЗНАЧЕННЯМ «РУХУ»

Фоносемантика є не лише мовознавчою інтеграційною дисципліною, але і однією з найсучасніших проблем психолінгвістики, що функціонує

у синтезі з фонетикою, семантикою і лексикологією. В основі цього складного звукозображального комплексу знань лежить фонетична вмотивованість структурної подібності між звучанням і значенням [4, с. 75]. Дана мовознавча інтегративна наука виникла на стику семантики (за планом змісту), фонетики (за планом вираження) і лексикології (за їх сукупністю). Вона передбачає утворення зв'язків між мовним значенням та мовною формою [2, с. 33]. Фоносемантика тісно взаємопов'язана з фонетикою, фонологією, семантикою та граматиною. Її основою є фонетична вмотивованість, яка характеризується суттєвим, відносно стійким та повторюваним недовільним зв'язком між звуками лексеми й ознакою об'єкта-денотата.

Об'єкт фоносемантики є звукозображувальна система мови, а *предметом* – звукозображувальна система мови у пантопохронії, коли мовне явище розглядається у синхронії та діахронії [3, с. 140]. Беручи до уваги вихідні теоретичні положення даної дисципліни ми можемо стверджувати, що звуки – це потенційні носії смислу, а зв'язок між формою і змістом слів є закономірним і умотивованим.

Явище фоносимволізму не перестає бути предметом уваги філософів, психологів, мовознавців ще з античних часів. На сучасному етапі розвитку науки до вивчення його ідей звертаються такі українські вчені: Н. Казаков, Ю. Кійко, В. Кушнерик, О. Стеріополо, О. Холодова, Н. Усова, Ю. Юсип-Якимович.

Дана робота присвячена зв'язку звукоформи зі змістом лексичної одиниці. *Актуальність* роботи зумовлена загальним спрямуванням сучасних фонетичних і фонологічних студій на визначення тенденції вживання голосних і приголосних фонем у ідеях *руху* у німецькій мові. *Об'єктом дослідження* є усі голосні та приголосні звуки німецької мови, які позначають ідею *руху*, а *предметом дослідження* є взаємозв'язок семантики і фонетики мовного знака.

Для проведення експерименту із автентичних словників німецької мови було відібрано 770 одно- і двоскладових іменників, прикметників і дієслів на позначення *руху*. Усі лексеми транскрибувались і підрахувувалась кількість голосних і приголосних фонем, які зустрічаються у досліджуваних об'єктах.

Результати дослідження. За допомогою критерію χ^2 весь досліджуваний лексичний масив був обчислений на частоту вживання фонем у іменниках, прикметниках і дієсловах. Використовуючи квантитативний метод у дослі-

джуваних лексемах, зупиняємося на тому, що *значення руху* у німецькій мові передається переважно нелабіалізованими голосними високого піднесення та переднього ряду [ɪ] при $\chi^2 = 3,971$ і [e] при $\chi^2 = 4,373$ (наприклад, у словах *kommen, rollen, sprinten, hopsen, flüchtig, gängig, eilig, Tritt, Fußmarsch, Tour*). Суттєвим у вищенаведених прикладах є високе піднесення голосних. Домінують у лексемах значення руху теж нелабіалізований голосний [a] середнього ряду, низького підняття (наприклад, *gangart, Marsch, gangbar, nahen, landen*) при $\chi^2 = 4,292$, лабіалізований [ɔ] заднього ряду, середнього підняття при $\chi^2 = 4,477$, лабіалізований [o] заднього ряду, високого підняття при $\chi^2 = 3,673$ та дифтонг [ai] при $\chi^2 = 3,894$. Більшість голосних не мають значимих тенденцій у лексемах руху.

Рух у німецькій мові символізують: губно-губний приголосний [m] при $\chi^2 = 4,543$, передньоязиковий шумний [v] при $\chi^2 = 4,532$, щілинний сонорний [k] при $\chi^2 = 4,374$, шумний шиплячий [ʃ] при $\chi^2 = 4,242$, носовий [ŋ] при $\chi^2 = 4,049$, [f] при $\chi^2 = 4,010$, увулярний [r] (наприклад, *schreiten, nähern, rennen*) при $\chi^2 = 4,040$.

Отже, беручи до уваги характерні особливості систем вокалізму і консонантизму німецької мови, треба зупинитися на тому, що значення *руху* у німецькій мові передається переважно нелабіалізованими голосними високого піднесення, переднього ряду [ɪ] при $\chi^2 = 3,971$ і [e] при $\chi^2 = 4,373$, увулярним [r] при $\chi^2 = 8,167$ та глотковим (фарингальним) [h] при $\chi^2 = 8,165$.

Підсумовуючи, можемо сказати, що проблема функціонування мови в аспекті дослідження її елементарних одиниць і їхніх фонаційних ознак набуває популярності. Тому наша робота висвітлює одну з проблем лінгвістики третього тисячоліття – проблему фоносемантизму. Теоретико – експериментальні пошуки мовознавців у цій царині спрямовані на встановлення спільних рис у функціонуванні фонологічних одиниць різносистемних мов і з'ясування фонаційних ознак, які формують асоціативно – символічні значення у фонемах і фонестемах лексичних одиниць [1, с. 140].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кушнерик В. І. Фоносемантизм: гіпотези і факти. Чернівці: Книги – XXI, 2008. 420 с.
2. Рудківський О. П. Особливості реалізації деяких диференційних ознак німецьких приголосних у мовленні. *Вісник КНЛУ. Серія «Філологія»*. 2005. Т. 8. №1. С. 33–37.

3. Стеріополо О. І. Парадигматика і синтагматика диференційних ознак фонем української та німецької мов. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень: збірник матеріалів круглого столу*. Київ: Міленіум, 2017. С. 137–145.

4. Юсип-Якимович Ю. В. Ономатопоетика українських говорів Карпат: семантична, фонетична, словотвірна структура та похідність ономатопів. Ужгород: Граджа, 2007. 260 с.

Пронь О. Р.,

студентка 4 курсу за спеціальністю 035

Філологія,

Сумський державний університет

СПЕЦИФІКА ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЄННОГО ДИСКУРСУ

Воєнний дискурс це сукупність комунікативних та мовних засобів, які описують та інтерпретують воєнні події та конфлікти, що формують поняття та сприйняття війни у суспільстві. Інтерпретації воєнних подій розповсюджуються завдяки ЗМІ, оскільки вони відіграють ключову роль у формуванні певних суспільних настанов та впливу на аудиторію через використання мовних та мовленнєвих засобів.

Аналіз воєнного дискурсу, як галузі дослідження, що вивчає мову, комунікацію, риторичні стратегії, використовувані у військовому контексті, слід розглядати в різних аспектах, а саме з точки зору:

1) взаємозалежності мови та динаміки влади, що передбачає дослідження того, як мова використовується для встановлення, підтримання та оскарження владних відносин у військовій ієрархії. Аналіз використання спеціалізованого військового жаргону, абрєвіатур та технічної мови для контролю інформації та формування дискурсу є ключовим;

2) ідеології та націоналізму, де дослідження сфокусоване на використанні мови з метою просування військової ідеології, націоналістичних ідей та легітимізації військових дій. Аналіз зосереджено на специфіці риторичного конструювання образу ворога, виправдані військових інтервенцій, патріотичних наративах;

3) риторики та переконання, де аналізу підлягають риторичні стратегії та техніки переконання, що використовуються у військових та політичних промовах, пропаганді. Наукові пошуки також зосереджені на вивченні ви-

користання емоційних закликів, метафор та інших риторичних прийомів задля впливу на громадську думку та отримання підтримки для військових операцій;

4) взаємозв'язку воєнного дискурсу та засобів масової інформації (ЗМІ), де аналіз сфокусовано на ролі ЗМІ у формуванні сприйняття військової діяльності громадськістю, через вивчення стратегій ЗМІ та комунікації задля управління інформацією та контролю інформації, що подається;

5) міжкультурної комунікації, де дослідження зосереджено на викликах та складнощах військової комунікації в різних культурних та мовних контекстах, особливо під час багатонаціональних військових операціях, з метою сприяння глибокому міжкультурному розумінню та координації.

ЗМІ є основним джерелом інформації, адже через медіа широке коло аудиторії отримує інформацію про події на фронті, причини та наслідки війни. За допомогою аналізу лінгвопрагматичних особливостей матеріалів текстів ЗМІ можна зрозуміти, як мовні засоби використовуються задля впливу на суспільство, настрої громади, розуміння подій війни пересічними громадянами. Досить часто медіа стає плацдармом пропаганди та маніпуляцій, використовуючи особливі прийоми спрямовані на формування певної думки стосовно тих чи інших подій, дискредитації іншої сторони чи виправдання військових діянь, включаючи фабрикацію представленої інформації. Особливою є і мова опису подій, адже певні слова, вирази чи стилістичні засоби можуть радикально впливати на психіку адресата, сприйняття ним ситуації, викликаючи страх та ненависть чи патріотизм та віру в майбутнє. Гартвіг К., Шмід С., Бізеллі Т., Пляйл Г. та Ройтер К. доводять, що емоційні висловлювання та теорії змови надаються користувачам для одержання негайного зворотного зв'язку та освітніх цілей, сприяючи розвитку навичок самостійної оцінки достовірності контенту [1].

Актуальним прикладом конфлікту медіа-дискурсів є російсько-українська війна, адже через інформацію, представлену обома сторонами конфлікту, можна виявити як дві країни по-різному інтерпретують та подають інформацію щодо однієї й тієї самої події, змінюючи настрої, віру, підтримку певних подій. Толз В. та Гатчінгс С. переконані, що представники російських державних медіа, які висвітлюють війну, повністю усвідомлюють здатність нарративів, вбудованих у знайомі ідентифікуючі дискурси, здаватися «правдивими» [2, р. 349].

Аналіз воєнного дискурсу надає багатогранне розуміння того, як мова використовується для формування військової практики, політики та громадського сприйняття, пропонуючи уявлення про складну соціополітичну динаміку всередині та навколо військової сфери.

Дослідження проводиться в межах реалізації проекту «Комеморація російсько-української війни в системі державної гуманітарної політики: формування сталої моделі консолідації українського суспільства» наукового напрямку «Гуманітарна наука Сумського державного університету» 2024–2025 років (реєстраційний номер БФ/23-2021).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hartwig K., Schmid S., Biselli T., Pleil H., & Reuter C. Misleading Information in Crises: Exploring Content-Specific Indicators Formisleading Information on Twitter from a User Perspective, *Behaviour & Information Technology*. 2024. P. 1–34. doi.org/10.1080/0144929X.2024.2373166

2. Tolz V., Hutchings S. Truth with a Z: Disinformation, War in Ukraine, and Russia's Contradictory Discourse of Imperial Identity. *Post-Soviet Affairs*. 2023. Vol. 39, Issue 5. P. 347–365. <https://doi.org/10.1080/1060586x.2023.2202581>

Науковий керівник: кандидатка філологічних наук, доцентка **Ємельянова О. В.**

Тичинський П. О.,

аспірант,

Тернопільський національний педагогічний

університет імені Володимира Гнатюка

університет імені Володимира Гнатюка

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

Оскільки держави у сучасному світі все більше залежать одна від одної у питаннях безпеки, постійна комунікація у військовій сфері є нагальною вимогою часу. А загроза безпеці України та як наслідок співпраця із державами-союзниками зумовили потребу у великих обсягах перекладу військово-технічних текстів. Одним із викликів, що стоять перед перекладачами при

відтворенні військово-технічних текстів, є насиченість цих текстів термінологією.

Як зазначає Н. Яценко, загальноживана лексика, що використовується для позначення реалій вузькопрофесійної сфери, перейшовши до галузевої терміносистеми, набуває ознак терміна, серед яких вирізняються обмеженість певною сферою вживання, тісний зв'язок із поняттям, однозначність, дефінітивність, відсутність емоційно-експресивного та стилістичного забарвлення [4, с. 12]. Крім цього до особливостей, якими володіють терміни військово-технічних текстів, ми також відносимо гранично точне, чітке викладення матеріалу, що зумовлено номінативною функцією термінів. Проте В. В. Балабін зазначає, що ці ознаки не обов'язково присутні у військово-му перекладі, а залежать від виду тексту, комунікативної настанови, комунікативної ситуації, прагматичних умов спілкування [1, с. 68].

В. М. Лісовський стверджує, що у військово-технічних текстах відсутні також прийоми загальної образності висловлювання, які абсолютно зайві під час опису різних технічних пристроїв. Однак цього не можна сказати про саму військово-технічну термінологію. Іноді технічні терміни за своїм походженням вже мають образність, але від частого вживання образність їх зазвичай стирається, і термін сприймається без образної характеристики [2, с. 303]. Відтак, переклад військово-технічного пласту лексики дещо обмежує використання таких трансформацій як заміна, опущення, описовий переклад, проте за певних умов, наприклад у випадку відсутності у цільовій мові прямого відповідника, ці стратегії можуть бути застосовані.

Відмінною рисою військових матеріалів на лексичному рівні є також велика насиченість їх скороченнями. Виникнення військових скорочень бере початок з часів Першої світової війни. У цей період в основному скорочувалися назви військових формувань. Серед ініціальних скорочень широке розповсюдження здобули акроніми. Істотним для перекладу є і те, що скорочення виступають в різних синтаксичних функціях, отримуючи при цьому відповідне морфологічне оформлення згідно з правилами англійської граматики. Все це також ускладнює їх розуміння і переклад [3, с. 792].

Проаналізувавши низку військово-технічних текстів, зокрема посібник із методів навчання та управління кулеметами калібру 5,56 мм та 7,62 мм (M249/M60/M240B) [5], та провівши вибірку термінів, ми дійшли висновку, що найбільш чисельними є двокомпонентні терміни, однокомпонентні терміни та скорочення (clipped words), багатоконпонентні терміни, серед

яких найбільшу кількість складають абрєвіатури. Зазначимо, що двокомпонентні терміни теж часто є абрєвіатурами.

Двокомпонентні та однокомпонентні терміни, як правило, відтворюють технічну складову термінології, оскільки позначають комплектуючі та запчастини кулемета, наприклад: *safety* – запобіжник, *pinle latch* – штифтова засувка, *rear sight* – цілик, *armor piercer* – бронебійний снаряд, *breechblock* – затвор. Проте трапляються і багатокомпонентні терміни серед назв запчастин: *blank-firing adapter* – адаптер для холостої стрільби, *return spring rod* – напрямний стрижень поворотно-бойової пружини.

Серед однокомпонентних термінів окремо виділимо терміни, утворені за допомогою скорочення або усічення (clipping), наприклад: *qual* – qualification, *sqd* – squad, *prac* – practice, *instr* – instruction, *CO* – company. Як бачимо, це загальні терміни, що не належать до вузькоспеціалізованої військово-технічної лексики, проте також використовуються для опису процесів навчання управлінню кулеметом.

Найбільш чисельно репрезентовані двокомпонентні та багатокомпонентні терміни, що у військово-технічній документації для зручності та лаконічності представлені у вигляді абрєвіатур. Сюди відносяться терміни, що належать до різних семантичних категорій, наприклад: *AAR* (*after-action report*) – аналіз проведених дій, *EST* (*engagement skills trainer*) – тренажер володіння вогнепальною зброєю, *FPL* (*final protective line*) – вогнева завіса або суцільний загороджувальний вогонь, *FSN* (*Federal stock number*) – федеральний інвентарний номер, *FTX* (*field training exercise*) – польові навчання, *HMMWV* (*high-mobility, multipurpose wheeled vehicle*) – високомобільний багатоцільовий колісний транспортний засіб або Хамві, *TWS* (*thermal weapon sight*) – тепловізійний приціл, *NCO* (*noncommissioned officer*) – унтер-офіцер.

Слід зазначити, що абрєвіатури, утворені із трьохкомпонентних термінів, не перекладаються українською мовою, а використовуються в оригіналі та експлікуються. Наприклад, абрєвіатури *AAR* та *FTX* вживаються у своєму оригінальному вигляді в українських військово-технічних текстах. Це зумовлено широким впровадженням усталених практик США та НАТО в українській військовій сфері. Водночас певні терміни мають в українській мові свої усталені відповідники, як-от: *унтер-офіцер*, *цілик*, *запобіжник*.

Отже, англомовні військово-технічні тексти насичені сучасною військовою термінологією, найчисельнішою групою якої є двокомпонентні, однокомпонентні терміни та скорочення, а також багатокомпонентні терміни,

серед яких найбільшу кількість складають абрєвіатури. Їх точне та послїдовне вїдтворення є одним з ключових завдань перекладача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабїн В. В. Жанрово-стильова специфіка вїйськового перекладу. *Науковий вїсник Мїжнародного гуманїтарного унїверситету. Серїя: Фїлологїя*. 2018. № 34. С. 67–73
2. Лїсовський В. М. Сутнїсть поняття вїйськово-технїчний текст. *Молодїжна вїйськова наука у Кїївському нацїональному унїверситетї іменї Тараса Шевченка: тези доп. Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, ад'юнктїв, слухачїв, курсантїв і студентїв (Кїїв, 26 квітня 2018 р.)*. Кїїв: ВІКНУ, 2018. С. 302–303.
3. Струк І. В., Сїтко А. В., Семїгїнївська Т. Г. Формування та переклад вїйськової термїнологїї у перїод активних воєнних дїй на територїї України. *Вчені записки ТНУ іменї В. І. Вернадського*. 2022. № 72. С. 791–797. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/237/6316/13351-1> (Дата звернення: 08.07.2024).
4. Яценко Н. О. Формування назв вїйськового одягу в українській мові: монографїя. Кїїв: Інститут української мови: Видавничий дїм Дмитра Бураго, 2009. 179 с.
5. FM 3–22.68. Crew Served Machine Guns, 5.56 mm and 7.62 mm. URL: https://archive.org/details/Crew_Served_Machine_Guns_5.56mm_and_7.62mm_FM_3-22.68/page/n1/mode/2up (accessed date: 08.07.2024).

Науковий керївник: кандидат фїлологїчних наук, доцент **Цепенюк Т. О.**

Секція: Юридичні науки

Барановська В. Ф.,
аспірантка Національного університету
«Одеська юридична академія»

ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ У МОРСЬКИХ ПОРТАХ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ У ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ

Сьогодення є часом великих реформ та пошуку кращих управлінських і правничих рішень у системі публічного адміністрування охорони морсько-навколишнього середовища на глобальному, регіональному та національному рівнях. Особлива увага при цьому приділяється сфері контрольної діяльності у портах. В Україні з 2015 р. було розпочате формування нової системи публічного адміністрування усєї контрольної діяльності у морських портах, забезпечено виконання однієї з найважливіших функцій сучасної держави – екологічної.

Морські порти є особливим, одним з найбільш потужних компонентів сучасних логістичних ланцюгів. Завдяки їх роботі відбувається всесвітній рух товарів та людей, вирішуються проблеми продовольчої, епідеміологічної, воєнної та інших видів безпеки прибережної держави. Через інтенсивність судноплавства та значну зношеність обладнання, часто акваторії портів та прилеглі береги, їх біорізноманіття, ґрунти тощо зазнають значних впливів екологічних ризиків. З метою попередження настання негативних наслідків для навколишнього природного середовища від забруднення та за-смічення, а також для відшкодування завданих збитків у сучасних портах діє система екологічного моніторингу та контролю. Він належить до кола пріоритетних напрямків державного контролю й в Україні. Для сфери морської діяльності та особливо її портового складника особливо важливим є дотримання світових та регіональних стандартів. Це повною мірою стосується й контрольних адміністративних процедур. Їх одноманітність сприяє уніфікації формальностей та спрощенню документального супроводження судноплавства, а через це – прискоренню світової морської торгівлі, збільшенню надходжень до бюджетів країн. Саме намаганнями спростити та на-

близити вітчизняні портові формальності до регіональних вимог обумовлює непоодинокі згадки у програмних документах морської та портової галузі України про європейські стандарти та добрі практики урядування у сфері екологічного контролю.

Екологічний контроль у морських портах України довгий час був найбільш актуальним питанням морської портової сфери через резонансні судові провадження та корупційні ризики. У 2015 році в Україні був скасований обов'язковий контроль ізольованого баласту суден [1], проте державний стандарт на показники для баластних вод скасовано не було. Наступним кроком стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України» [2], але проблему контролю баластних вод знову вирішено не було.

Проблеми сфери попередження та протидії забрудненню морського середовища у портах України, широко відомі корупційні аспекти у механізмах здійснення перевірок суден обумовили необхідність перегляду та зміни складеної системи такої діяльності та стали причиною скасування практики обов'язкових оглядів суден посадовими особами екологічних інспекцій. У результаті проведеної роботи було прийнято рішення Кабінету Міністрів України про ліквідацію двох морських екологічних інспекцій [3], чим здійснено черговий крок у реформуванні публічного адміністрування природоохоронної галузі України.

Таким чином, упродовж доволі тривалого періоду простежується ряд змін у публічному адмініструванні та правовому забезпеченні контрольної діяльності у сфері дотримання екологічних вимог у морських портах України. Вони не завжди є послідовними, часто не забезпечують необхідного заповнення прогалин як нормативного, так й організаційного характеру. Але їх здійснення свідчить про актуальність та перебування на порядку денному проблеми вироблення кращих практик адміністрування портової діяльності в Україні та приведення національних правил, процедур та формальностей у відповідність до вимог міжнародних та регіональних стандартів. Кроки зі спрощення системи екологічного контролю у морських портах України та модернізації процедур обробки суден у цілому презентують позитивні зрушення у цьому напрямі, що дозволить підвищити як конкурентоспроможність вітчизняних портів, так і імідж України в очах світової морської спіль-

ноти. Важливість та затребуваність подальших кроків щодо екологізації портової діяльності та дієвості контрольних механізмів підвищується також й у зв'язку зі зростаючими ризиками для екології у морських портах України під час триваючого збройного вторгнення РФ та пов'язаних з цим ризиків для навколишнього середовища України, а спеціальний Закон України «Про державний екологічний контроль», на наше переконання, може «зняти» проблеми, пов'язані з оновленням концепції державного екологічного контролю у морських портах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зміни, що вносяться до Правил охорони внутрішніх морських вод і територіального моря України від забруднення та засмічення, затверджені постановою КМУ від 7 липня 2015 р. № 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/492-2015-p#Text> (дата звернення: 09.07.2024).

2. Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України: Закон України від 06.09.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2530-19#Text> (дата звернення: 09.07.2024).

3. Про ліквідацію територіального та міжрегіонального територіального органу Державної екологічної інспекції: постанова КМУ від 29.01.2020 р. № 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39-2020-p#Text> (дата звернення: 09.07.2024).

Зінченко О. В.,
докторка історичних наук, професорка,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ В СФЕРІ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ

Життя та здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю, тому сфера охорони здоров'я складає одну з найважливіших галузей, що потребують правового регулювання та контролю, а особливо – сфера трансплантації органів людини. В Європейському Союзі прийняті і діють декілька правових стандартів щодо трансплантації органів, прийнятих Радою Європи та іншими європейськими органами:

1. 1978 рік: прийнято Рекомендацію R (78)29 стосовно трансплантації органів та гармонізації законодавства країн, пов'язану з вилученням, пересадкою та трансплантацією органів.

2. 1979 рік: прийнято Рекомендацію щодо спрощення транспортування та міжнародного обміну в сфері органів і тканин людини [1, с. 71–72].

3. 1997 рік: прийнято Конвенцію про права людини та біомедицину, в якій наголошувалося на необхідності надання переваги при заборі органів від померлого донора [2, ст. 19].

4. 2010 рік: Директива №2010/45/ЄС Європейського парламенту і Ради ЄС про стандарти якості та безпеки людських органів, призначених для трансплантації, Страсбург, яка стала одним із головних актів в сфері трансплантації тканин та органів людини в Європі. В цій директиві розглянуті поняття з трансплантації органів, стандарти якості та безпеки, організації з підготовки органів, процедура підготовки органів, характеристика органів та донору, транспортування органу, центри з трансплантації органів, відстеження стану органів, система інформування, процесу трансплантації серйозними побічними проявами та реакціями, медичний персонал, захист донорів та реципієнтів, принципи донорства органів, вимоги добровільності, питання якості та безпеки живих донорів, захист даних персонального характеру, конфіденційність та безпеку їх обробки, обов'язки компетентних органів та обмін інформацією, організації по обміну органами з третіми країнами, європейські організації по обміну органами, санкції за порушення національних нормативних актів, прийнятих на виконання цієї директиви та інше [3].

Серед універсальних стандартів в сфері трансплантації органів слід згадати акти, прийняті Всесвітньою організацією охорони здоров'я та Всесвітньою медичною організацією. Перша з них у 1991 році прийняла «Керівні принципи з людської трансплантації», в яких увага акцентувалась на принципах добровільності в донорстві, некомерціалізації донорства, перевазі трансплантації від померлого донора та від родичів [1, с. 73–74]. Всесвітня медична організація у своїх актах приділила увагу протоколам, які є важливими для лікарів, що здійснюють трансплантацію [4].

В сфері трансплантації виокремлюють три групи законодавства ЄС:

1) законодавство та керівні вказівки, що регулюють трансплантацію та донорство крові; 2) законодавство та керівні вказівки, що регулюють трансплантацію та донорство органів; 3) законодавство та керівні вказівки, що регулюють трансплантацію та донорство клітин та тканин [1, с. 75].

Окрему групу щодо трансплантації та донорства органів складають наступні акти: «Повідомлення Комісії до Європейського Парламенту та Ради «Донорство органів та трансплантація: заходи політики на рівні Європейського Союзу»; «План дій щодо донорства та трансплантації органів (2009-2015рр.). Зміцнення співпраці між Країнами-членами»; «Рекомендація Res (2004)7 Комітету Міністрів Державам-членам про торгівлю органами» [1, с. 75].

В європейських країнах в законодавстві остаточно не вирішено питання щодо визначення особи, яка може бути донором, тому переважна більшість країн користується Керівними принципами ВООЗ щодо трансплантації людських клітин, тканин та органів, в яких зазначено, що краще органи для трансплантації брати у померлих осіб. У випадках залучення живих донорів краще перевагу надавати близьким родичам реципієнта. В Керівних принципах підкреслюється, що «пацієнти мусять мати генетичний, юридичний або емоційний зв'язок, виняток можуть мати тканини, що мають регенеративні функції» [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пташник І. Р. Законодавче регулювання трансплантації органів в Європейському Союзі. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2014. Вип. 34. С. 71–79.
2. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину Ов'єдо, 4 квітня 1997 року. *Верховна рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text (дата звернення: 13.07.2024).
3. Директива №2010/45/ЄС Європейського парламенту і Ради ЄС про стандарти якості та безпеки людських органів, призначених для трансплантації, Страсбург, 7 липня 2010 р. *ZAKON ONLINE*. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/305607__305672 (дата звернення: 13.07.2024).
4. WMA Statement on Human Organ Donation and Transplantation, adopted by the 52nd *WMA. General Assembly*. URL: <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/t7/index.html> (accessed date: 13.07.2024).
5. WHO guiding principles on human cell, tissue and organ transplantation. *World Health Organization*. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/341814/WHO-НТP-ЕНТ-СРP-2010.01-eng.pdf?sequence=1#:~:text=Cells%2C%20tissues%20and%20organs%20should,deceased%20persons%2C%20should%20be%20banned> (accessed date: 13.07.2024).

Краєва К. І.,
студентка III курсу економіко-правового
факультету
спеціальності 081 «Право»,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова

ШАХРАЙСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

В умовах воєнного стану країна зазнає значних соціальних, економічних та політичних потрясінь, що впливають на всі аспекти життя її громадян. У цей критичний період, коли основні зусилля держави та суспільства спрямовані на забезпечення національної безпеки та виживання, злочинці використовують ситуацію для здійснення різних форм шахрайства. Шахрайство в таких умовах набуває нових масштабів та форм, спричиняючи додаткові труднощі для вже постраждалого населення [2, с. 174].

Актуальність теми шахрайства в умовах воєнного стану зумовлена особливою вразливістю населення, що опинилося у складних життєвих обставинах через війну. Люди, які змушені покидати свої домівки, втратили роботу або рідних, стають легкою мішенню для шахраїв. Зниження ефективності правоохоронних органів, перенаправлення ресурсів на військові потреби та загальний хаос створюють сприятливі умови для розвитку злочинної діяльності. Аналіз цих факторів є надзвичайно важливим для розуміння масштабів проблеми та розробки ефективних методів її подолання [5, с. 1128].

Крім того, дослідження шахрайства в умовах воєнного стану має важливе значення для формування стратегії превенції та боротьби з такими злочинами. Розуміння специфіки шахрайських схем, що виникають у кризових ситуаціях, дозволить розробити більш дієві заходи для захисту населення. Це, в свою чергу, сприятиме зміцненню довіри громадян до державних інститутів та забезпеченню стабільності в суспільстві навіть у найважчі часи [2, с. 175].

Воєнний стан, як особливий режим, що вводиться в умовах загрози національній безпеці чи громадському порядку, нерідко супроводжується розпадом звичайних соціальних, економічних та правових структур. Це створює сприятливі умови для виникнення і поширення різних форм злочинності,

включаючи шахрайство. Злочинці використовують цей хаос для збагачення за рахунок гуманітарної допомоги, фінансових афер та інших шахрайських схем [3, с. 115].

Однією з основних проблем є використання фальшивих гуманітарних організацій та інших псевдоструктур, які під видом надання допомоги здійснюють обман та погіршують гуманітарну ситуацію. Це не лише підриває довіру до міжнародної допомоги, але й підриває моральність суспільства, роблячи його більш вразливим перед ворогами зсередини [4, р. 573].

Шахрайство в умовах воєнного стану є серйозним злочином за Кримінальним кодексом України, яке може включати обман військових чи цивільних осіб щодо отримання гуманітарної допомоги, фінансових коштів чи іншої майнової вигоди [2, с. 175].

Вчинення шахрайства в умовах воєнного стану може стати підставою для кваліфікації як злочину проти національної безпеки або громадського порядку за частиною 3 статті 190 Кримінального кодексу України [1].

Особливою формою шахрайства в умовах воєнного стану є використання фальшивих документів чи ідентифікаційних матеріалів для отримання доступу до обмежених зон чи отримання привілеїв [4, р. 573].

Злочини, пов'язані з шахрайством в умовах воєнного стану, можуть мати серйозні наслідки для безпеки держави та суспільства і підлягають строгому кримінальному переслідуванню [1].

Кримінальна відповідальність за шахрайство в умовах воєнного стану може бути посиленою через наявність агресивної збройної діяльності, що створює умови для збільшення кількості та складності злочинів цього типу [4, р. 572].

Вдосконалення заходів запобігання та протидії шахрайству в умовах воєнного стану є важливою складовою стратегії забезпечення національної безпеки та захисту прав громадян у кризових умовах. Нижче розглянемо деякі перспективи вдосконалення заходів запобігання та протидії шахрайству:

1. Розширення кримінальної відповідальності. Важливо розглядати можливість включення нових форм шахрайства, які часто виникають в умовах воєнного стану, до складу кримінальних злочинів. Це може включати махінації з гуманітарною допомогою, обман з використанням фіктивних гуманітарних організацій та інші форми шахрайства, які використовуються в умовах конфлікту [3, с. 116].

2. Створення спеціалізованих правоохоронних органів. В умовах воєнного стану можуть бути створені спеціалізовані органи, які займатимуться

виявленням, розслідуванням та притягненням до відповідальності осіб, злочини яких пов'язані із шахрайством [2, с. 177].

3. Просвітницька робота та освіта. Важливим елементом є забезпечення належної освіти та просвіти серед військових та цивільних осіб щодо видів шахрайства та наслідків, які вони можуть мати для суспільства. Інформаційні кампанії та навчальні програми можуть допомогти усвідомити загрози шахрайства та зміцнити моральні та етичні стандарти [5, с. 1131].

У висновку можна підкреслити, що шахрайство в умовах воєнного стану є серйозною загрозою як для безпеки держави, так і для добробуту її громадян. Зростання шахрайства в умовах воєнного конфлікту вимагає зміцнення законодавчої бази та ефективних правоохоронних заходів.

Загалом, вдосконалення законодавства про шахрайство в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу, що враховує специфіку конфліктних ситуацій та забезпечує ефективну захист прав та інтересів громадян. Такий підхід сприятиме покращенню правової безпеки та загального стану безпеки в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №25–26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 16.06.2024).

2. Брисковська, О. М., Гелемей, М. О. Особливості вчинення шахрайства в умовах воєнного стану. *Київський часопис права*. 2023. №3. С. 174–180.

3. Данилевська Ю. О., Данилевський А. О. Щодо використання воєнного стану як кваліфікуючої ознаки кримінальних правопорушень проти власності. *Забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 1 липня 2022 року). Кропивницький: Донецький державний університет внутрішніх справ, 2022. С.115–118.

4. Людік В. Д., Хашев В. Г. Окремі аспекти кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти власності в умовах воєнного стану в Україні: *The 10th International scientific and practical conference «Science, innovations and education: problems and prospects» (May 4–6, 2022)*. Tokyo, Japan: CPN Publishing Group, 2022. P. 571–576.

5. Резніченко Г. С. Кримінальна відповідальність за шахрайство вчинене в умовах воєнного стану: *Наукові перспективи*. 2024. №4(46). С. 1128–1135.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент **Орловський Б. М.**

Лісовська Ю. П.,
кандидатка юридичних наук,
Міжрегіональна Академія управління
персоналом;
Лісовський П. М.,
доктор філософських наук, професор,
Відкритий міжнародний університет роз-
витку Людини «Україна»

РЕЖИМ КОНТРОЛЮ СИСТЕМИ ПОВІТРЯНО- КОСМІЧНИХ СИЛ СВІТУ НАД ЯДЕРНИМ ОЗБРОЄННЯМ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ У КІБЕРСУЧАСНОСТІ

За умов забезпечення прав людини у кіберсучасності контроль космічного простору та виявлення військових об'єктів на орбіті з можливістю їх нейтралізації при виникненні військової загрози, а також виявлення потенційно небезпечних об'єктів техногенного та природного походження є першочерговим завданням системи повітряно-космічних сил світу [1, с. 9].

Адже сьогодні, коли росія віроломно напала на Україну, постає потенційна загроза щодо захисту нашого мирного неба. Не варто забувати кожному із нас, що у російського агресора на орбіті 19 супутників дистанційного зондування Землі (ДЗЗ), що використовуються виключно у військових цілях. При цьому Китай також запускає супутники ДЗЗ із роздільною здатністю 30 см, а в розпорядженні США є здатність до 5 см. Проте, сьогодні на момент повномасштабної війни з росією в Україні не існує на космічній орбіті жодного робочого супутника з метою отримання розвідувальної інформації з Космосу. Адже сьогодні Україна повністю залежить від налагоджених інформаційних потоків із закордонних супутників за контрактами та від приватних компаній США через Пентагон.

13 січня американська компанія SpaceX успішно запустила ракету Falcon 9, яка вивела на орбіту український супутник дистанційного зондування Землі «Січ-2-30». Це перший за 10 років український супутник, який був запущений у космос. Супутник був розроблений і виготовлений державним конструкторським бюро «Південне».

Його призначення – моніторинг використання земель, рослинності, лісових і водних ресурсів, ліквідація наслідків стихійних лих. Водночас,

як зазначили у Держкосмосі, апарат може надавати досить якісні дані про створення інженерних споруд, переміщення військової техніки та кораблів.

Після запуску супутник вийшов на зв'язок, однак вже 27 січня конструкторське бюро «Південне» повідомило про відсутність стійкого зв'язку з супутником через те, що «Січ-2-30» не може виробляти достатню кількість енергії на орбіті [2].

Проте, окремі елементи повітряно-космічної оборони України використовуються й досі. Так, наприклад, Центр контролю космічної обстановки в Мукачеві (РЛС «Дніпро»), який сьогодні перебуває у підпорядкуванні Національного центру управління та контролю космічних засобів (НЦУКЗ). Основне його завдання – це на ранніх стадіях виявлення стартів міжнародних балістичних ракет (МБР) із території Західної Європи та Середземномор'я. При цьому дальність таких МБР – до 5 000 км.

У цьому контексті варто озвучити, що сьогодні в Україні існує проєкт повітряно-космічного літака «Сура» з орбітальним апаратом (орбітером), призначеного для польотів у космосі та атмосфері. Проте, цей проєкт чомусь був призупинений можновладцями в силу фінансового забезпечення. Такий проєкт представлявся від «Південмашу». Саме такі орбітери здатні на практиці виводитися в космос за допомогою наземного або повітряного старту, а саме: тривалий час виконувати багатопараметричні завдання, а потім приземлятися на парашуті для повторного використання.

Сьогодні космічний простір досить мілітаризований, але на орбітах поки немає прямої зброї, тим більше ядерної. Проте, існують космічні апарати і системи подвійного призначення та військові космічні кораблі – численні розвідувальні, комунікаційні, навігаційні супутники тощо. При цьому режим контролю над ядерним озброєнням ґрунтується на двох договорах – РСМД (про ліквідацію ракет середньої та меншої дальності) і ДСНО-3 (про обмеження стратегічних наступальних озброєнь). У 2001 р. США в односторонньому порядку вийшли з договору РСМД. Адже у цьому разі від механізмів контролю нічого не залишиться, це призведе до нічим не обмеженої гонитви ядерних озброєнь і посилення ризиків розв'язання ядерної війни на Землі і в Космосі [3, с. 103].

На жаль, дві третини російського супутникового «сузір'я» складається з військових апаратів і є третім за величиною у світі за розміром. При цьому Китай має другий у світі військове угруповання у космосі. Інші суб'єкти

міжнародного космічного права досі перебувають у тіні, проте сміливо заявляють про себе Північна Корея, Індія, Пакистан, Ізраїль.

Таким чином, з урахуванням того, що прямої заборони на всю військову діяльність у Космосі не існує, то складніше визначити, що саме ці критерії достовірно передбачають. Все це залишається в багаторічному тупику, про що свідчить сьогодні українсько-російська війна. Тому з огляду міжнародного космічного права саме сьогодні терміново потрібен новий договір про нерозповсюдження зброї масового знищення між провідними державами, що мають ядерний статус.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лісовський П. М., Лісовська Ю. П. Світова філософія поствоєнного часу : навч. посіб. Київ : Вид-во Ліра-К, 2022. 472 с.
2. Собенко Н., Стасюк А. Супутник «Січ 2–30» працює в обмеженому режимі – голова Держкосмосу. *Суспільне. Новини*. 23 серпня 2022. URL: <https://suspilne.media/274189-suputnik-sic-2-30-pracue-v-obmezenomu-rezimi-golova-derzkosmosu/> (дата звернення: 27.06.2024).
3. Лісовський П. М., Лісовська Ю. П. Захист інформації : міжнародні відносини та політичний консалтинг : навч. посіб. Київ : Вид-во Ліра-К, 2022. 312 с.

Фенич Я. В.,

кандидатка юридичних наук, доцентка
кафедри
адміністративного, фінансового та інформаційного права,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ІНКОРПОРУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ВНУТРІШНЄ ПРАВО УКРАЇНИ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ ПРАВОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація істотно впливає на трансформацію державно-правових інститутів та правових систем на світовому та внутрішньодержавному рівнях. Тенденції розвитку правової глобалізації свідчать про формування наднаціональної системи правового регулювання суспільного життя, скла-

довою якого перш за все є адаптація національного законодавства до узгоджених міжнародно-правових норм і правил. Актуальність цього питання підсилюється прагненням України вступити до європейської спільноти та НАТО, що передбачає як інкорпорування міжнародного права у внутрішнє право України, так і внесення змін до діючого законодавства України.

Як міжнародне право, так і національне, знаходяться в процесі постійного розвитку та удосконалення. Як слушно зазначають науковці, спочатку національне право країн впливало на створення та розвиток міжнародного права, та з часом національне право держав формується і вдосконалюється під впливом міжнародного права [1]. Власне саме міжнародне право в ХХІ ст. безпосередньо знаходиться під впливом процесів глобалізації, що супроводжується створенням нових дієвих механізмів впливу на світові держави задля вироблення чіткого кодексу їх поведінки на міжнародній арені. Глобалізаційні процеси у світі вимагають закріплення нових прав та інститутів, а також впорядкування національного права, яке повинно ці права та інститути регулювати відповідно до міжнародних стандартів та вимог міжнародного права. Іншим позитивним чинником правової глобалізації та інкорпорування міжнародного права у внутрішнє є підтримка та поширення демократизації суспільства. На підтвердження чого, наводжу тезу з аналітичного огляду питань глобалізації, в якій йдеться про те, що до функцій глобалізації приписують і підтримку поширення демократії та більшої обізнаності щодо прав людини [2, с. 103].

З перших років існування незалежної України назривала необхідність створення такої моделі співвідношення українського та міжнародного права, яка буде відповідати інтересам національної правової системи. Визначальним документом для формування національної доктрини співвідношення міжнародного та національного права стала Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р., стаття 10 якої проголошує «пріоритет загальноновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права» [3]. Окрім Декларації про державний суверенітет ця модель підкріплюється Конституцією України, спеціальним законодавством України про міжнародні договори, імплементаційними нормами галузевого законодавства України, судовою практикою та певною мірою знаходить своє відображення в національній правовій доктрині. Таким чином, українська міжнародно-правова наука єдина у визнанні в Україні часткового примату міжнародного права.

Проте тут варто висловити застереження, що у разі визнання державою примату міжнародного права в тій чи іншій мірі, у власному внутрішньому законодавстві повинен бути чітко прописаний механізм, яким чином і за яких обставин норми міжнародного права будуть породжувати внутрішньодержавні правовідносини. Виключенням є міжнародно-правові норми, що самоздійснюються, вони можуть мати пряму дію у внутрішньому праві. Прикладом такої норми є положення статті 16 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року: «Кожна людина, де б вона не знаходилась, має право на визнання її правосуб'єктності» [4]. Для України застосування міжнародно-правових норм, що самоздійснюються, є звичайною правовою практикою.

Отже, збереження національної ідентичної правової самостійності, зважаючи на лібералізацію процесів інкорпорування міжнародного права у внутрішнє, є викликом для сучасної правової системи України. У цьому контексті подальший розвиток України та її інтеграція в міжнародну правову систему пов'язані з ризиками, походження яких криється в геополітичному становищі нашої держави. Проте, безумовна невідворотність бажаної євроінтеграції для України та розвиток глобалізаційних процесів у світі, будуть супроводжуватись дедалі частішими процесами інкорпорування міжнародного права у внутрішнє право України. Одним з основних завдань, що стоять перед нашою державою є перейняття передового світового досвіду побудови демократичної правової держави шляхом інкорпорування міжнародного права, не втрачаючи власну правову ідентичність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Панченко І. М., Ткаченко О. М., Підлісний Є. В. Співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права: теоретичні аспекти. *Академічні візії*. 2023. Вип. 15. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/39023> (дата звернення: 09.07.2024).
2. Рогова О. Глобалізація та зміни правової системи України в умовах війни. *Публічне право*. 2022. № 3 (47). С. 101–109.
3. Декларація про державний суверенітет України. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31, ст. 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 09.07.2024).
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.73). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 09.07.2024).

Секція: Педагогічні науки

Марущак Є. М.,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ЗАПОЧАТКУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ХАРКІВСЬКОГО ТОВАРИСТВА ПОШИРЕННЯ В НАРОДІ ГРАМОТНОСТІ (1869–1920 РР.)

У другій половині XIX ст. в Україні визначення і законодавче затвердження завдань освітньої політики було прерогативою влади, що пояснювалося авторитарною державною освітньою політикою, яка визначала напрями реформування у сфері освіти та пріоритети розвитку педагогічної науки [2].

Протягом досліджуваного періоду на європейському тлі стан освіти в Україні виглядав скромно. Це було зумовлене недостатнім фінансуванням освіти: уряд витрачав на потреби освіти лише 2% від загальної суми державного бюджету (в Англії ця сума становила 10% державних асигнувань, у Франції – 6,4%) [1]. Це стало причиною недостатньої розвиненості мережі шкіл у країні, а уряд не завжди був спроможним повною мірою реалізувати свої функції, задовольняти різні соціальні, освітні й культурні потреби громадян.

Тому певні завдання держави (зокрема, у сфері освіти і соціального забезпечення населення) брали на себе громадські товариства або приватні ініціативи, які спрямовували зусилля на: ліквідацію найбільших проблем у галузі освіти (поширення мережі шкіл, формування елементарних знань населення), сприяння підвищенню якості навчання тощо. Завдяки розширенню діяльності благодійних товариств розширилася мережа дитячих освітніх й соціальних закладів, де діти могли отримати матеріальну і духовну підтримку.

Починаючи з другої половини XIX ст., благодійний рух набув особливого поширення в Україні. Заможні люди особисто або цілими родинами, керуючись принципами гуманного ставлення до народу, жертвували гроші або майно для заснування благодійних та освітніх закладів (шкіл, училищ,

притулків, тощо), що розташовувались як у найманих, так і власних приміщеннях. У другій половині XIX ст. у багатьох містах України з'явилися громадські організації української інтелігенції – комітети грамоти, батьківські гуртки [4, с. 80].

Проблемами освіти в Україні в досліджуваній період займалися такі українські педагоги і громадські діячі: Х. Алчевська, Д. Багалій, О. Бекетов, Б. Грінченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, С. Русова, М. Сумцов та ін. Вони очолювали рух за розширення мережі шкіл, навчання в них рідною мовою, вказували на виключне значення вчителя в освітньому процесі [1].

Харківське товариство поширення в народі грамотності (далі – Товариство) було засноване 24 березня 1869 р. з метою поширення грамотності і корисних для народу знань та сприяння поширенню народної освіти в межах Харківської губернії шляхом заснування різних закладів освіти і проведення освітньо-культурних заходів. Головним фундатором був професор Харківського університету М. Бекетов, а серед активних діячів товариства були відомі вчені, а саме [1; 3]: педагог і громадський діяч Х. Алчевська, ректор Харківського університету Д. Багалій (уходив до складу правління товариства), О. Габель, засновник та директор Органотерапевтичного інституту В. Данилевський, українська етнографиня й історикиня О. Єфименко, професор Харківського університету М. Максимейко, громадський і бібліотечний діяч Г. О.-О. Мартинович, діяч народної освіти С. Расвський, освітянка С. Русова, професор Харківського університету В. Сливницький, український педагог В. Спаський, професор Харківського університету П. Степанов, український фольклорист, літературознавець, етнограф і громадський діяч М. Сумцов, юрист-кримінолог М. Чубинський, професор Харківського університету А. Шимков та ін. Загалом Товариство налічувало близько 800 членів [1].

Наприкінці 1860-х – на початку 1870-х рр. шкіл було занадто мало, і тому Товариство в першу чергу приділяло увагу поширенню мережі шкіл (відкриття власних шкіл Товариство розпочало зі шкільними бібліотеками, спеціально пристосованими приміщеннями, висококваліфікованими педагогами [1]), паралельно опікуючись проблемами позашкільної освіти і видавничої діяльності.

З метою організації шкільної справи в 1870 р. Товариство скликало перший з'їзд учителів народних шкіл Харківської губернії. Улаштуовуючи школи, Товариство намагалося не лише задовольнити кількісний попит на них з боку населення, але й звертало увагу на якісний бік: воно прагнуло

створити взірцеві школи, доступні для всіх бажаючих, познайомити зацікавлених осіб з організацією шкільної справи.

Починаючи з 1880-х рр. акцент у діяльності Товариства трохи змістився: члени Товариства спрямовували свою увагу не лише на поширенні мережі шкіл, але й на активний розвиток позашкільної освіти, видавничої діяльності та започаткування роботи зі збереження та зміцнення здоров'я дітей.

Отже, Харківське товариство поширення в народі грамотності стало одним із найбільших і найактивніших громадських товариств в Україні, яке опікувалося ідеями поширення грамотності серед широких верств населення, розвитку шкільної справи й освіти, у цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коломієць Т. Харківське товариство поширення в народі грамотності (1869–1920 рр.): автореф. дис. ... кандидата іст. наук: спец. 07.00.02. Харків, 1995. 21 с.

2. Лупаренко С. Питання дитинства у вітчизняній педагогіці ХХ століття: теорія та практика: моногр. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2015. 370 с.

3. Ректори Харківського університету (1805-2014): бібліографічний словник / уклад. В. Д. Прокопова, Р. А. Ставинська, М. Г. Швалб та ін.; за ред. В. С. Бакірова. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 222 с.

4. Філоненко О. В. Культурно-освітня діяльність громадсько-просвітницьких товариств України другої половини ХІХ – початку ХХ століття. Наукові записки. *Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2022. Вип. 204. С. 79–83.

Olena Moskalets,
PhD, Associate professor;
Liliia Vinnikova,
Senior lecturer,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan
University

IN-CLASS COMMUNICATION IN PRE-SERVICE TEACHER TRAINING FOR CURBING EDUCATION LOSSES IN UKRAINE

In the present-day controversial world of progress and instability, the most effective way to keep up with changes is to be ready to learn non-stop, and,

as practice and research demonstrate [see, for example, 2, p. 26], the most profound and sustainable results are achieved through systematic interpersonal interaction.

For Ukraine, the issue of maintaining the education process up to European standards is of special concern. According to the research conducted in 2022/23 by the State Service of the Education Quality in Ukraine [1], our country suffered significant education losses during the pandemic and the first year of full-scale invasion. More than two years into the active military actions, the situation has got still more aggravated. Apart from the decrease in basic skills, lots of practitioners and researchers acknowledge the shrinking capacity for effective person-to-person communication. Thus, the tool that could be used for repairing education losses and achieving progress needs urgent repair itself.

While teaching the pre-service English teacher training course at Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, we could observe the tendency for the decline in learners' social skills in our own classrooms. Students who have been studying online or in hybrid mode for over four years feel more comfortable completing an assignment individually. By contrast, when the task requires pair or group work, the students tend to shun from interacting with more than one or two regular partners and when pushed to join new partners feel rather uncomfortable. Moreover, when the task requires the panel interaction of the whole group, some students admit to feeling really stressed and utterly reluctant to participate. For us, teachers with over twenty years of experience each, it was appalling to see would-be teachers of English whose mission is going to be teaching the language for communication through communication, provided they stick to the communicative approach, lack essential communicative skills.

To curb the negative tendency and to empower our students to promote communication in their own classrooms, a lot of attention should be paid to introducing, analyzing and practicing interactive techniques that might have been taken for granted by a lot of teachers a few years ago but seem totally unfamiliar to present-day students.

For example, the classroom layouts of semi-circles or circles, which allow participants to see everyone in the group with a bit more traditional focus on the teacher in the first case [3, p. 8–9], were first met by students with dismay and, in some cases, open rejection. When given a choice to stay in a circle or to go back to traditional rows, the second option was taken with gratitude. It was only after doing some reading and discussion on the proportion of verbal and non-verbal information that we perceive during face-to-face communication with further

practice of reading each other's messages conveyed through body language that students agreed to arrange their chairs in a circle and interact as a group.

Apart from re-introducing the skill of making use of both verbal and non-verbal messages from the groupmates, it turned out to be rather challenging to make everybody participate and contribute equally, especially when students are given a task in small groups of 3–5 participants. Quite predictably, some students feel too shy to voice their opinions and contribute to the group work when there is someone else who seems to be slightly more knowledgeable. Moreover, for some students it is still more challenging to sense the moment to stop speaking and to give the floor to another member of the group. For these cases, jigsaw activities have proved to be most helpful. Apart from providing each member of a group with a different piece of information, it is essential to set the time for completing the task. Having been presented the topic of learner autonomy, the students are explicitly encouraged to decide by themselves upon the most rational way to provide equal sharing.

Another essential component of promoting a conscious focus on communication is regular reflection which might also be done in the form of an interactive activity with change of communication partners. After completing a series of activities, students are asked to answer a few questions about their experience individually and, in some cases, note down their answers. The next step is to share in pairs and then in fours their answers and see if their perception of the experience was the same. During the final stage of the reflection, panel sharing, students can see that while being in the same classroom and completing similar tasks, they might have totally different feelings and have different outcomes and takeaways.

After doing teaching practice at schools, our students admitted that the ability to communicate and organize communication with children and between children was one of the most helpful skills for managing a lesson. When providing answers to open-ended questions about the most challenging aspects of the experience, the majority of student-teachers named communication with children. At the same time, they admitted that communication provided them with the best opportunities for professional growth. Furthermore, ability to plan communication beforehand and the habit of reflecting on their actions played a crucial role.

REFERENCES

1. Освітній процес в умовах війни: тенденції та висновки. *Освіта UA*. URL: <https://osvita.ua/school/88943/> (дата звернення: 29.06.2024).

2. Rogers C. A. The interpersonal relationship in the facilitation of learning. *Supporting Lifelong learning. Vol. 1. Perspectives on learning* / By Julia Clarke, Ann Hanson, Roger Harrison, Fiona Reeve. London: Routledge, 2001. 232 p. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9780203996287/supporting-lifelong-learning-roger-harrison-julia-clarke-fiona-reeve-ann-hanson> (accessed date. 29.06.2024).

3. Scrivener J. Classroom management techniques / consultant and editor, Scott Thornbury. Cambridge, UK ; New York : Cambridge University Press, 2012. viii, 306 p.

Секція: Мистецтвознавство

Зернецький Ф. А.,
аспірант кафедри мистецтвознавчої експертизи
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв

МІЖНАРОДНА ВИСТАВКА БОТАНІЧНОГО МИСТЕЦТВА «БОТАНІЧНІ ІСТОРІЇ» ЯК ФОРМА ПРЕЗЕНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ БОТАНІЧНОЇ АКВАРЕЛІ

Ботанічна ілюстрація зародилась у структурі ботанічної науки в античні часи, слугуючи також інструментом аптечної й лікувальної справи. З появою фотомистецтва та стрімкого науково-технічного прогресу трансформувалась в самобутній жанр образотворчого мистецтва – ботанічну акварель [2]. Вийшовши за суто наукові межі, вона здобула неабияку прихильність шанувальників акварельного живопису у всьому світі. Морфологія рослин, втілена відповідно до академічних канонів цього жанру, вирізняється витонченою деталізацією та лаконічною естетикою. Н. Чугай, О. Луговський, М. Ткаченко, аналізуючи її як сполучну ланку між мистецтвом і наукою, наступним чином пояснюють інтерес до ботанічної акварелі: «...Саме ботанічне мистецтво стає для глядача лінзою, щоб глибше зазирнути в божественне мистецтво форми та еволюції рослини» [3, с. 300].

В Україні цей жанр має значну популярність у сфері професійного й аматорського живопису – нині існують численні навчальні курси, де можна опанувати основи ботанічної ілюстрації та стати учасниками колективних виставкових проєктів. Своєю чергою, як показує досвід провідних мистецьких інституцій, експозиції ботанічної ілюстрації є дуже затребуваними серед відвідувачів. Так, у 2021 р. в будинку Центру української культури та мистецтва було проведено Міжнародну виставку ботанічного мистецтва «Ботанічні історії» [1].

Проєкт засвідчив, що цей жанр вітчизняного образотворчого мистецтва розвивається в загальносвітовому контексті: художники ведуть активний міжкультурний діалог – пропагують вітчизняні акварельні традиції, пере-

ймають тенденції сучасної ботанічної ілюстрації, відслідковують і впроваджують у свою діяльність новітні можливості техніки акварельного живопису та широкий спектр матеріалів для творчості.

Авторка проєкту «Ботанічні історії» – Катерина Спіртус, художниця, членкиня Американського товариства ботанічних художників (ASBA), засновниця «Ботанічного клубу» та онлайн-школи «SpiritusArt», де базові знання з ботанічної ілюстрації здобули понад 5000 студентів. У межах виставкового проєкту Катерина Спіртус об'єднала 44 учасниці з Великобританії, Німеччини, України, Швеції й інших країн. За її словами, «...Ботанічні історії» – це колаборація жінок, різних за фахом, віком, інтересами. Проте їх об'єднує спільна жага – любов до ботанічного живопису...» [1].

Експозиція, що представила майже 100 творів ботанічної акварелі, була спроектована з метою привернення уваги відвідувачів до ботанічної акварелі як способу споглядання краси та цінності навколишнього світу, що полягає в деталях. Кожна картина слугувала «зупинкою», яка дозволяла відволіктись від буденних справ та проаналізувати широкий спектр кольору й форми рослинного світу. Число відвідувачів «Ботанічних історій» становило понад 5000 за 25 виставкових днів, що дає змогу прогнозувати подальший успішний розвиток мистецтва вітчизняної ботанічної акварелі та появу нових виставкових проєктів із її презентації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Ботанічні історії»: Міжнародна виставка ботанічного мистецтва. *Центр Української Культури та Мистецтва*. URL: <https://www.dolesko.com/-Botaniichnii-iistoriyyi-Miizhnarodna-vistavka-botaniichnogo-mistectva-335-.html> (дата звернення: 19.06.2024).
2. Кушнір Н. Ботаніка і ботанічна ілюстрація, зв'язок та розвиток. *Етноботанічні традиції в агрономії, фармації та садовому дизайні. Матеріали VI міжнародної наукової конференції, присвяченої Року Незламності України (м. Умань, 5–8 липня 2023 року)*. Умань: Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України, 2023. С. 170–180.
3. Чугай Н., Луговський О., Ткаченко М. Ботанічна ілюстрація як сполучна ланка між мистецтвом і наукою. *Current challenges of science and education. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference*. Berlin, Germany. 12–14 February 2024. Berlin: MDPC Publishing, 2024. P. 299–303.

Зінченко О. В.,
кандидат психологічних наук,
Київський національний
лінгвістичний університет

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Проблема суб'єктності є однією з найбільш перспективних у сучасній психологічній науці, оскільки її вивчення дозволяє конкретизувати шляхи розкриття й продуктивного розвитку особистості. Актуальними й сучасними є погляди М. Смультсон, яка разом з колегами приділяла багато уваги дослідженню понять «суб'єкт» і «суб'єктність». Зокрема, суб'єкт трактується як носій ментальної моделі світу, тобто людина, здатна до активного інтелектуального пізнання світу. Відповідно, суб'єктність інтерпретують як характеристику активного впливу на зовнішню та внутрішню реальність, що передбачає трансформації наявних ментальних моделей. Відповідно, цей феномен є одним з ключових критеріїв особистісної зрілості й характеризується такими властивостями, як самостійність, унікальність, самодостатність, готовність брати на себе відповідальність і діяти у кризових ситуаціях [2]. С. Кузікова розглядає феномени суб'єкта й суб'єктності через призму аналізу здатності особистості до саморозвитку в різних соціальних контекстах [1]. О. Штепа зазначає, що складовими суб'єктної активності є особистісні переконання, цілі, життєві компетенції, стійкість до труднощів. З огляду на це авторка вважає за доцільне аналізувати суб'єктність разом з поняттям «психологічна ресурсність» [3].

Розглядаючи розвиток суб'єктності особистості в умовах війни, потрібно розуміти його обумовленість соціальними чинниками. Ці тенденції мають бути предметом окремого наукового аналізу.

1. *Ситуація постійної загрози життю і здоров'ю* – це своєрідний соціальний фон війни, що характеризує системне порушення рівня безпекових потреб. Це загострює стресові реакції та погіршує емоційну стійкість, але

водночас формує додаткові умови для встановлення високих показників суб'єктної активності. Саме в обставинах переживання небезпеки актуалізується проблема складних виборів, що передбачає збереження ключових цінностей. Вектор індивідуальної реакції у таких ситуаціях залежить від суб'єктивної структури. Варто згадати відому формулу реакції в стресі: «бий – тікай – замри», що особливо рельєфно проявляється в ситуації війни.

2. *Ситуація соціальної невизначеності*, що впливає на відсутність чітких життєвих орієнтирів. Дуже гостро позначається на розвитку суб'єктності, оскільки визначає нестабільність системи життєвих цілей. Образ майбутнього результату діяльності постійно змінюється і навіть руйнується, тому що війна кожного дня ставить нові виклики. У цьому контексті важливо фіксувати систему близьких цілей з подальшим їх досягненням, що хоча б мінімально дає відчуття життєвого контролю.

3. *Інформаційний простір* у контексті війни характеризується високим впливом різних аспектів інформаційної війни. Такі тенденції створюють додаткове навантаження на психіку й суб'єктність особистості. Основним джерелом цих процесів є інтернет. Доцільно виділити кілька деструктивних тематичних блоків інформаційного поля, що впливають на психіку громадян під час війни: 1) інформація, що оцінює ситуацію на фронті (експертні думки, «інсайди очевидців» тощо) – небезпечними в цьому випадку є крайні тенденції («дуже добре» або «дуже погано»), що негативно впливають на емоційну сферу, викликаючи тривогу, депресію, розчарування, безпідставну надію з подальшим руйнуванням позитивних очікувань; 2) інформація про внутрішні проблеми в країні, заснована на фактах з додаванням маніпуляції й викривлення інформації, формує умови для тотального розчарування з приводу актуальної політики держави; 3) інформація про світові події – загальна ідея полягає у формуванні уявлення про зраду міжнародних партнерів і невідворотність перемоги ворога. Ключовим інструментом адекватного реагування на описані виклики є критичне мислення.

4. *Безпосереднє соціальне оточення особистості* – сім'я, друзі, колеги, одногрупники. Цей чинник відображає соціально-психологічні процеси в групах найближчого оточення. Ключовим аспектом є переважаючий емоційний фон спільноти. Ці тенденції визначають спрямованість переживань у соціальній групі. Особливо актуальними є стосунки в сім'ї, де формується

єдине ціннісне поле, що впливає на розвиток характеристик суб'єктності. Важливим у контексті цього чинника є формування цілісної атмосфери взаємодії в соціальних групах. Найбільш продуктивним у межах розвитку суб'єктної активності є соціальна взаємодія, що поєднує емоційну стабільність і реалістичну оцінку актуальної суспільної ситуації й перспектив війни.

Отже, соціальне середовище впливає на суб'єктність особистості в ситуації війни через ситуації постійної небезпеки й невизначеності, процеси інформаційного простору, оточення первинних груп. Зауважимо, що розглядати ці чинники доцільно розглядати у контексті структури індивідуальності суб'єкта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузікова С. Б. Особистість у розвитку: потенціал суб'єктності як модус самозмінювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки : збірник наукових праць*. Херсон : Херсонський державний університет, 2016. Том 1. Вип. 1. С. 53–58.

2. Смульсон М. Л., Мещеряков Д. С., Назар М. М., Дітюк П. П. Концепція проектування віртуального освітнього простору з потенціалом розвитку суб'єктності дорослих. *Технології розвитку інтелекту*. 2023. Том 7. № 1 (33). DOI: <https://doi.org/10.31108/3.2023.7.1.4>

3. Штепа О. Психологічна ресурсність у структурі суб'єктності особистості. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць. 2015. Вип. 27. С. 661–775.

Супрунова М. О.,
магістрантка спеціальності «Організаційна психологія»,
Сумський державний університет

ПРОБЛЕМА СТРЕСОСТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Канадський фізіолог Г. Сельє для опису неспецифічної реакції організму на будь-які виклики запропонував термін «стрес» Він назвав цю реакцію «загальним адаптаційним синдромом» (ЗАС) і поділив її на три стадії:

1. Тривога: Організм мобілізує ресурси для подолання виклику.
2. Стійкість: Організм адаптується до нового середовища.
3. Виснаження: Тривалий стрес може призвести до виснаження ресурсів організму.

Сьогодні термін «стрес» використовується ширше, ніж ЗАС, і описує не лише фізіологічні реакції, але й емоційні та поведінкові. Важливо розуміти, що стрес може бути як шкідливим, так і корисним. Невеликий стрес може мотивувати нас до дії, а сильний або тривалий стрес може призвести до негативних наслідків для здоров'я. [1].

Пізніше Р. Лазарус ввів термін «психологічний стрес», який розглядається як не лише реакція на стресор, але й як процес, де особистість оцінює вимоги середовища залежно від своїх ресурсів і ймовірності вирішення ситуації. У відміню від біологічного стресу, описаного Г. Сельє, психологічний стрес має свої специфічні ознаки. Він може виникати як відповідь не лише на реально існуючі стресори, але і на передбачувані події, які ще не настали, але які індивід вважає можливими або ймовірними.

Особливість психологічного стресу полягає в тому, що людина активно оцінює свою участь у впливі на проблемну ситуацію з метою її подолання. Стрес може викликати різноманітні зміни в роботі функціональних систем організму, від незначних змін у емоційному стані до серйозних захворювань. Класифікація реакцій на стрес може включати поведінкові, інтелектуальні, емоційні та фізіологічні аспекти.

В сьогоднішні дослідження стійкості особистості до стресу набуває все більшої актуальності. Ця тема об'єднує зусилля науковців з різних галузей знань, роблячи її міждисциплінарною. Психологи вивчають стійкість як здатність особистості протистояти стресу, тоді як медики фокусуються на біологічних механізмах, які допомагають організму адаптуватися до складних умов.

Біологи досліджують вплив стресу на імунну систему, а соціологи вивчають соціальні фактори, які впливають на стійкість людини.

Педагоги розробляють методики навчання, які допомагають людям розвивати стійкість до стресу, а представники інших гуманітарних наук досліджують культурні та етичні аспекти цієї проблеми. [2].

Стійкість до стресу – це не лише індивідуальна проблема, але й питання суспільного значення. Розуміння цієї проблеми та розробка ефективних

методів її вирішення сприяє створенню більш здорового суспільства. Висока стресостійкість покращує фізичне та психічне здоров'я, підвищує якість життя, сприяє соціальній адаптації та успішній самореалізації. Натомість, низька стресостійкість призводить до посттравматичного стресового розладу, виснаження. [3].

Для дослідження рівня стресостійкості майбутніх соціальних працівників ми провели емпіричне дослідження за методикою О. Н. Істратової «Діагностика стресостійкості». Аналіз результатів показує, що 53% досліджуваних мають середній рівень стійкості до стресу. Це означає, що вони здатні зберігати самовладання, але не завжди з однаковим успіхом. Іноді їм вдається залишатися стриманими і зосередженими в складних ситуаціях. Однак в інших випадках вони можуть втрачати контроль над своїми емоціями через дрібниці.

Високим рівнем стійкості до стресу володіють 37%, це говорить про те, що вони мають гарну здатність керувати своїми емоціями, залишаючись спокійними навіть у складних ситуаціях. В стресових обставинах зберігають стриманість, не зриваючись на оточуючих. Швидко та ефективно шукають рішення проблем, не зациклюючись на негативі.

І лише 3% має низький рівень стресостійкості, це свідчить про те, що їм може бути складно зберігати самоконтроль в складних або стресових ситуаціях, справлятися з втомою та навантаженнями.

Узагальнюючи отримані результати, можна сказати, що розвиток стійкості до стресу є необхідною і важливою складовою підготовки майбутніх соціальних працівників. Це допоможе їм ефективніше справлятися з емоційними навантаженнями, які є невід'ємною частиною їхньої роботи, а також, надавати якісну допомогу людям, які потребують підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравцова О. К. Стресостійкість особистості як психологічний феномен: основні теоретичні підходи. *Вісник післядипломної освіти*. 2019. Вип. 7. С. 98–117.
2. Овчаренко О. Ю. Психологія стресу та стресових розладів. Київ : Університет «Україна», 2023. 266 с.
3. Тептюк Ю. О. Психологічні умови розвитку стресостійкості у соціальних працівників різних вікових категорій : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2021. 23 с.

Суц В. А.,
здобувач факультету психології;
Магдисюк Л. І.,
кандидатка психологічних наук, доцентка,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки

КАПЕЛАНСТВО В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Для кожної людини важливе питання її призначення у житті. Малий відсоток людей відразу дають відповідь, а більша частина просто не впевнена у своєму житті та роботі, яку вони виконують. Здебільшого своє призначення людина починає шукати, коли перебуває у юнацькому віці. Це період, в якому особистість переходить від дитинства до дорослості. Тобто, в юнацькому віці починається більш свідоме та критичне мислення, тому людина починає планувати своє майбутнє, часто може вивчати свій внутрішній світ. Можна сказати, що під призначенням у житті стоїть певний сенс життя.

Коли людина визначає свій сенс життя, вона починає будувати власний стиль життя, покладаючись на принципи, плани на майбутнє, які відкривають для неї великий горизонт можливостей, і звісно ж ставить собі певні цілі, які хоче досягти. Осмислення сенсу життя свідчить про свідомий вибір життєвого шляху, пошук власного призначення (професія за покликанням), вибір моральних якостей, яким особистість хоче слідувати. В ході пошуку сенсу життя у людини відбувається перевиховання свого внутрішнього світу, яке спрямоване на усвідомлення часу як чогось максимально цінного, осмислення того, що цей час дарований людині і вона повинна нести відповідальність за експлуатацію цього ж часу [1].

Відомий український філософ С. Кримський наголошує, що найголовнішим завданням життя є не просто знаходження свого місця в бутті, вигідне для інших людей, важливо дозволити буттю проявитись через власного себе. С. Кримський звертався до висловлювання філософів і гуманістів, які говорили – людина живе рівно до того часу, доки може випромінювати благодать, коли ж ця якісь починає зникати, людина йде із життя. Аналізуючи благодать, філософ підкреслює, що важливим навиком у людини є ви-

робляння в собі огиди, чутливості до жорстокості. Бо всі ми в якійсь мірі жорстокі. Коли людина прокидається і намагається знайти виправдання для себе, чому вона така погана, в результаті не знаходячи його, вона знаходить його для інших, так з досвідом формується м'якосердя. Тобто, якщо констатувати погляди філософії на сенс життя, то можна прийти до висновку, що сенс життя – це не лише реалізація себе, а це й спроба дати буттю виразитись через власні дії, власні цілі щодо добра, спробувати зробити цей світ щасливішим хоча б для однієї людини [2].

Капелан – це представник духовенства, церковний служитель, який допомагає людям, що перебувають у стресових ситуаціях, зазнають психологічно-моральних проблем і мають загрозу життю. Можна сказати, що капелан поєднує в собі духовну та ментальну сторону життя людини. Своєю роботою вони проявляють добро. Часто від військових можна почути, що спонсором їхнього рівня моральності та стійкості є саме капелани. Вони надають духовну підтримку людям будь-якого віросповідання, не нав'язуючи іншим своїх релігійних поглядів, при цьому не відмовляючись від власних переконань [4, с. 3–6].

Якщо звертатися до думки М. Шелера, то сенс життя людини обґрунтовується лише у зв'язку з Божественним актом любові, бо любов і є способом усталеності людини у цьому бутті. Лише за рахунок акту самовідданості можна стати наближеним до життя Бога. Антрополог чітко свідчить про те, що людина має велику місію допомоги Богу, а саме появи його у цьому світі. Людина повинна добре осмислювати свої обов'язки і витримувати всі недоліки і дефекти, які будуть траплятись на її життєвому шляху. Також М. Шелер наголошував: «У період коли людина намагається осмислити цей світ і саму себе, вона має прийти до думки, що світ існує, а не навпаки, і що вона також існує в цьому світі». Антрополог приходиться до висновку, що сенс життя своєрідний для світу, бо дуалізм світу переосмислюється М. Шелером так, що самосвідомість і осмислення людиною Бога створюють масштабну структурну єдність. Також він думає, що з біологічної точки зору природи людини ніяк не можна вивести духовну прихильність особистості до цього світу, бо вона вільна і відкрита світу [3].

М. Шелер говорить: «Людина може стримувати власні імпульси потягів. Вона може направляти свої потяги у духовний світ». Тобто, якщо аналізувати вищесказане, то, на думку антрополога, в сенсі життя неодмінно лежить пошук свого місця у цьому світі, завдяки духовенству прийти до самопіз-

нання. Також хочеться зауважити, що М. Шелер стверджував, що сенс життя людини полягає у «вселюдінні». Його «вселюдина» – це людина, створена з різних протиріч і великої внутрішньої напруги, чутливості і світлого духа, який хоче бути причетним до цінностей ідеального світу. Бачення «вселюдини» антропологом свідчить про ймовірний ідеал людини, її шлях до самовдосконалення. Таку ідею можна порівняти з ідеєю Ф. Ніцше: «Я бажаю навчити людей сенсу буття. Твій сенс – надлюдина – блискавка з темної хмари людства». Тобто, можна сказати, що «надлюдина» Ф. Ніцше та «вселюдина» М. Шелера перегукуються між собою [3].

Роль капеланів у теперішньому житті дуже важлива. Можна відстежити таку тенденцію, що військові більш звертаються за допомогою до капеланів, аніж до психологів. Для військових важлива присутність спеціаліста. Якщо враховувати те, що більшість військових рідко бувають на ротациї, то вони обирають капелана, бо він поруч, вони його бачать і від цього їм спокійніше. До розмови з капеланом військовослужбовці ставляться як до сповіді та покаєння, і це підштовхує їх на відвертість.

Таким чином, постає питання: «Чому капеланство стає призначенням у житті?» Тут можна навести декілька аргументів: людина має сильну віру і хоче ділитись нею з іншими, людина слідує заповідям і має волю їх виконувати, людина відчуває, що буття проявляється через неї. Отже, капеланство стає невід’ємною частиною нашого світу. Для військовослужбовців, особливо тих, що перебувають на службі, важлива присутність такого спеціаліста, як капелан.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хвилюк В. Людина у пошуках сенсу життя. *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень*. 2011. Том 1. С. 173–175.
2. Опейда Л. Смысложиттєві запити сучасного українця. *Соціологічні студії*. 2015. № 2 (7). С. 23–27. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9972/1/socst_2015_2_6.pdf (дата звернення: 25.06.2024).
3. Сафонік Л. М. Розуміння сенсу життя в антропологічній думці М. Шелера, А. Гелена та Г. Плеснера: корпоративний аналіз. *Практична філософія*. 2012. №4. С. 58–65. URL: <https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/06/Rozuminnia-sensu-zhyttia-v-antropologichniy-dumtsi-M.-SHelera-A.-Helena-ta-H.-Plesnera-komparatyvnyy-analiz.pdf> (дата звернення: 25.06.2024).
4. Калениченко Т., Коханчук Р. Бути поруч. Основи військового капеланства для військових і волонтерів. 2-е видання, розширене і доповнене. Київ : Вид-во «Маханаим Принт», 2017. 64 с.

Секція: Державне управління

Баштанник О. В.,

кандидатка політичних наук, доцентка,
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА СПРОМОЖНІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ З ДЕРЖАВОЮ

Важливим елементом політичної системи, стосовно якого може бути реалізований аналіз його інституціональної спроможності, є інститути громадянського суспільства. Попри суттєвий прогрес, який останніми роками спостерігається в розвитку цього інституту в нашій країні, все ще залишаються аспекти, які потребують вдосконалення. Наприклад, Н. Самолук серед проблем розвитку соціального діалогу в Україні відзначає «відсутність дієвих недержавних організацій, спроможних представляти інтереси сторін соціального діалогу» [7, с. 112]. В цілому, характеризуючи особливості інституціональної спроможності цього елементу політичної системи, є дослідники, які пропонують розуміти її як «результат взаємодії громадських об'єднань та держави, який проявляється у здатності громадських інститутів виконувати покладені на них функції (надавати соціальні послуги) у визначених державою нормативних рамках» [5, с. 112], втім, такий підхід видається нам некоректним.

Зрозуміло, що взаємодія між організаціями держави та громадянським суспільством може бути реалізована в різному форматі, і, наприклад, А. Леухіна виокремлює декілька «форм взаємодії між державними інститутами та організаціями громадян і їх характеристики: ворожість, ігнорування, приборкування, використання, співпраця» [4]. Щоб не перевантажувати виклад матеріалу, наведемо розгорнуту характеристику такої форми взаємодії, як співпраця, оскільки вона є найбільш відповідною політичній практиці сучасних демократичних країн. Отже, як пише А. Леухіна, «співпраця базується на взаємовигідних умовах, партнерство є двостороннім та автономним, вплив об'єднань громадян на розробку та впровадження політики може бути

істотним» [4]. Власне, саме останнє твердження, на нашу думку, є визначальним щодо змістовного наповнення сутності інституційної спроможності інститутів громадянського суспільства, оскільки основний запит від широкої громадськості спрямований на проблематику взаємодії з державою.

Велике значення для ефективної реалізації державного управління представляє напрям інституційних інтеракцій, пов'язаний із розширенням взаємодії громадянського суспільства та держави з метою гуманізації реалізації державної влади, й при цьому такий напрям має базуватися на пріоритеті дотримання прав і свобод людини. Одним із аспектів інституціоналізації зазначених процесів можливо назвати утворення громадських рад при досить різноманітному на сьогодні типі інституцій – широкому переліку органів влади та місцевого самоврядування. Інститут громадських рад нормативно врегульовано Постановою КМУ № 1378 від 15 жовтня 2004 р., та затверджено визначення поняття громадської ради як «консультативно-дорадчого органу, який утворюється при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевій державній адміністрації з метою здійснення координації заходів, пов'язаних із забезпеченням проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики» [3]. У Постанові КМУ № 353 «Про внесення змін до постанови КМУ від 3 листопада 2010 р. № 996» від 24 квітня 2019 р. таке визначення відтворюється, а тому подальшого нормативного врегулювання потребує практика формування громадських рад при інституціях, які не входять до переліку визначених у загальному переліку.

Як елементи політичної системи, громадські ради у вільному адміністративному форматі почали формуватися в Україні на початку 2000-их років, але кількість їх була незначною, і характер та ступінь взаємодії між громадською радою та органом влади повністю залежали від адміністративного органу, який формував раду [2, с. 217–220]. У системі законодавства сучасної України нормативно-правовий статус громадських рад охарактеризований вже більш ґрунтовно, зокрема, у Постанові КМУ № 353 «Про внесення змін до постанови КМУ від 3 листопада 2010 р. № 996» від 24 квітня 2019 р. конкретизовано, що «до складу громадської ради при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади можуть бути обрані представники інститутів громадянського суспільства, які не менше шести місяців до дати оприлюднення органом виконавчої влади повідомлення про формування складу громадської ради провадять свою діяльність, реалізують свої про-

екти у сфері, пов'язаній з діяльністю відповідного органу виконавчої влади, що підтверджується інформацією про результати діяльності інституту громадянського суспільства, та в статуті (положенні) яких визначені відповідні цілі і завдання діяльності» [6]. Саме у такий спосіб було закріплено, що право впливати на процеси реалізації державної влади можуть отримати лише найбільш відповідні цьому організації громадянського суспільства. Як наголошується у дослідженні особливостей раннього досвіду функціонування громадських рад в Україні, їх «основна громадянська місія – активізація процесу формування свідомої й активної позиції громадськості щодо подальшого розвитку державної політики та підтримки громадських ініціатив стосовно участі в державо-творчому процесі» [1].

Серед дослідників є різні точки зору на можливість і необхідність, а також граничні межі взаємодії громадськості і влади в управлінських відносинах з огляду на складно вимірювану ефективність даного процесу. Ми у цьому аспекті погоджуємося зі М. Стасишиним, який аргументує, що «залучення громадськості до процесу прийняття рішень через інституції громадянського суспільства, як організованої форми впливу на органи місцевого самоврядування, надає змогу применшувати або ж повністю вирішувати проблемні питання щодо: визнання громадськістю легітимності діяльності органів влади; зменшення закритості влади, корупції; сприяння якості розробки та прийняття управлінських рішень, їх реалізації; зміцненню інституцій громадянського суспільства; забезпечення можливості активізації суспільства, яка може бути використана в інтересах держави і суспільства» [8, с. 133]. Таким чином, активізація залучення громадськості до врегулювання суспільно-політичних процесів, а також модернізація ролі органів влади в них відповідно до стандартів розвинених країн зумовлюється не лише критерієм очікуваної ефективності, а в першу чергу аспектом вибору цивілізаційної приналежності політичної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Влада і суспільство: діалог через громадські ради : [монографія] / [Шайгородський Ю. Ж. та ін. ; за заг. ред. Шайгородського Ю. Ж.] ; USAID [та ін.]. Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2011. 147 с.
2. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку : монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2013. 536 с.

1. Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова КМУ від 15.10.2004 р. № 1378. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1378-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.07.2024).
2. Леухіна А. Взаємодія між об'єднаннями громадян та інститутами держави: концепція й можливі моделі. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2506a0ce-7c80-4358-8325-9926b1b174fc/content> (дата звернення: 10.07.2024).
3. Петренко К. М. Взаємодія громадських об'єднань та держави в Україні (інституційний аспект) : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2016. 192 с.
4. Про внесення змін до постанови КМУ від 3 листопада 2010 р. № 996 : Постанова КМУ від 24.04.2019 р. № 353. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.07.2024).
5. Самолук Н. Проблеми розвитку соціального діалогу в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. №4. С. 111–117. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-17>
6. Стасишин М. Інституційна спроможність громадянського суспільства в процесі прийняття управлінських рішень: вітчизняна практика. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 1(69). С. 129–134.

Секція: Соціологічні науки

Пономарьова В. М.,

кандидатка педагогічних наук,

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка»

ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

На 70-й Генеральній Асамблеї ООН під час Саміту сталого розвитку (вересень 2015 р.) були прийняті 17 цілей сталого розвитку ООН, в яких зазначено важливість гендерної рівності та вказано, що гендерно зумовлене насильство є однією з актуальних проблем для усього цивілізованого світу [1].

Досягти гендерної рівності можна лише за умови подолання гендерно зумовленого насильства, яке є крайнім виявом дискримінації й не має вікових, соціально-економічних, освітніх чи географічних обмежень. Нормалізоване чи приховане насильство впливає на кожного, включаючи цілі родини, громади, економіку й суспільство загалом [2, с. 5].

За статистикою, від гендерно зумовленого насильства найчастіше страждають жінки. Воно охоплює всі акти насильства щодо жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання, у тому числі погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті [3, с. 330]. Разом із фізичним, психологічним, сексуальним та економічними насильством, набувають поширення такі форми гендерно зумовленого насильства, як переслідування (зокрема, кіберпереслідування), сексуальне домагання, каліцтво жіночих геніталій; примусова стерилізація; примусовий аборт; примусовий шлюб; злочини в ім'я «честі»; насильство в інституційному середовищі; насильство, пов'язане зі збройним конфліктом, у постконфліктних ситуаціях; торгівля людьми тощо [3, с. 330–331].

Проблема гендерно зумовленого насильства привернула увагу суспільства у 70-х рр. ХХ ст. завдяки поширенню феміністичного руху, що дозволило розглянути цю тематику не лише у приватній площині, але й у сфері суспільних відносин, громадського життя й реально оцінити загрозливі масштаби таких діянь. Нового значення ця тема набула в умовах воєнних дій, які розпочалися на частині території нашої країни у 2014 р. та переросли у повномасштабне вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 р. Офісом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини неодноразово повідомлялося про наявність фактів жорстокого поводження, знущань та зґвалтувань жінок, дітей і чоловіків російськими військовими на території окупованих населених пунктів.

З метою запобігання та протидії гендерно зумовленому насильству в Україні було: запроваджено низку заходів законодавчого, адміністративного, інформаційно-просвітницького спрямування, що беззаперечно сприятимуть позитивним зрушенням у контексті розв'язанні цієї проблеми; ратифіковано міжнародні нормативно-правові документи щодо рівності прав жінок і чоловіків у суспільстві; прийнято стратегічні документи, що становлять основу гендерної політики держави; запроваджено роботу поліцейських мобільних груп з реагування на факти вчинення домашнього насильства; розширено мережу спеціалізованих установ, покликаних надавати допомогу особам, постраждалим від домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

В рамках діяльності загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалим особам надається комплексна допомога (психологічні, соціально-побутові, соціально-медичні, інформаційні, юридичні та інші послуги) на основі оцінки їхніх потреб та індивідуального підходу з урахуванням віку, статі, стану здоров'я та соціального становища.

Робота з особами, що зазнали насильства, може здійснюватися у формі індивідуального консультування як у межах конкретної служби підтримки, так і за місцем проживання клієнта, що забезпечує мобільність фахівців та оперативність надання допомоги. У ході консультування визначаються та окреслюються основні шляхи розв'язання проблеми, надається необхідна інформація щодо подальших дій, здійснюється мотивування, підтримка та емоційне наснаження клієнта.

Групова робота є також однією із ефективних форм, що використовується у контексті взаємодії з постраждалими особами. Вона дає змогу усвідомити

мити ситуацію насильства через приклад інших клієнтів, а також створює підтримувальне захисне середовище, що сприяє зниженню рівня тривожності та дозволяє клієнту відкрито говорити про власні проблеми, успішно вибудовувати стратегію подолання співзалежних відносин.

Корекційно-реабілітаційна програма, що реалізується у процесі індивідуальної та групової взаємодії з особами, постраждалими від насильства, спрямована на розвиток особистості, її мотивування до активного включення у процес планування подальшого життя, надання можливості оволодіти навичками безконфліктного спілкування, визначення власних кордонів у стосунках з іншими людьми, пошук та відновлення ресурсів [4, с. 57–66].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цілі сталого розвитку. *Організація Об'єднаних Націй. Україна*. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs> (дата звернення: 20.06.2024).
2. Протидія домашньому та гендерно зумовленому насильству й добробут громад: метод. посіб. / за заг. ред. Кочемировська О. О. Київ : ФОП Клименко, 2020. 64 с.
3. Руфанова В. Гендерно зумовлене насильство як форма дискримінації за ознакою статі. *Науковий вісник ДДУВС*. 2022. Спец. випуск №2. С. 328–332.
4. Бордіян Я. І., Журавель Т. В., Кулаковська О. Л. та ін. Попередження домашнього насильства щодо дівчат та жінок у м. Києві: модель, особливості, перспективи. Київ : «ВБ: «Калита», 2017. 98 с.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВЛАДИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У ХХІ ст. більшість розвинутих країн мають або проєкти, або програми електронної демократії, однією з важливих складових яких є електронне врядування, яке передбачає застосування інформаційних технологій в умовах відкритого та розвинутого громадянського суспільства. Ступінь розвитку електронного врядування в різних країнах є різним, тому вивчення успішного зарубіжного досвіду може бути корисним для країни, що прагне до розвитку цієї сфери. На даний час лідерами у розвитку електронного урядування є США, Велика Британія та Сінгапур.

Сінгапур за рівнем розвитку електронного урядування посідає перше місце у світі. Починаючи з 1980 року в країні запроваджено національний план впровадження комп'ютерів у всі сфери життя країни, у 1990-х роках було реалізовано національний план впровадження інформаційних технологій [1, с. 20], а з 2005 р. був почав функціонувати єдиний портал державних послуг. У 1999 р. в Сінгапурі було створено урядовий портал, що надавав інформацію, а також деякі державні послуги, що по суті, було вперше в світовій практиці. Таким чином, єдиним інформаційним центром є електронний уряд Сінгапуру, що усуває бар'єри всередині урядових структур [5].

На думку В. Політанського: «електронний уряд будь-якої країни спрямований на вирішення трьох взаємопов'язаних ключових питань: забезпечення громадян та бізнесу ефективними засобами отримання різноманітних е-сервісів; забезпечення держапарату ефективними засобами прийняття управлінських рішень та надання адміністративних послуг; організація електронної взаємодії влади, громадян та бізнесу. Крім того, створення електронного уряду ... має зробити публічний сектор більш відкритим та прозорим, підвищити довіру до уряду з боку громадян та розуміння ними його дій» [4, с. 29].

Ключова ідея публічного управління Сінгапуру – «будь-яка державна послуга, якщо це можливо, має бути надана в електронному вигляді» [3]. На нашу думку, така ідея може слугувати каталізатором впровадження інформаційних технологій в сферу публічного управління.

Світовим лідером із впровадження електронних послуг в систему державного і муніципального управління є Естонія. Основним «офіційним» документом є документ в електронному форматі, а його паперовий варіант завжди є копією. В Естонії існують спеціальні онлайн-платформи, які дозволяють отримувати в електронному вигляді понад 1000 різних державних і муніципальних послуг. Зокрема, на платформі e-Health можна не лише записатися на прийом до лікаря, дистанційно провести консультацію, виписати рецепт пацієнту тощо. Популярною є муніципальна послуга оплати паркування (mParking), що також дозволяє в електронному вигляді сплатити штраф за неправильне паркування. З 2005 р. в Естонії впроваджується електронне голосування через Інтернет, що підвищило рівень явки громадян на вибори.

В управлінні міським господарством застосовується сервіс Geographic IS, що містить онлайн-архів інформації про всі інженерні мережі та комунікації, а також транспортну інфраструктуру міста. В країні застосовується спеціальне програмне забезпечення VOLIS, за допомогою якого адміністрації та депутати формують порядок денний і проводять свої засідання, готують і приймають нормативні акти. Система автоматично формує протоколи засідань комітетів, партійних фракцій та пленарних засідань, фіксує результати голосування.

У 2016 році Естонія посіла перше місце у світовому рейтингу Global Information Technology Report за покриттям мобільним інтернетом. 99% населення країни мають доступ до інтернету, майже скрізь є wi-fi [2].

Ефективність застосування інформаційних технологій в політико-управлінській сфері визначається досягненням балансу між наданими сервісами для громадян та економічними факторами, тобто ефективністю політичної віддачі.

Отже, вдосконалення інформаційного забезпечення діяльності органів влади та їх комунікації з громадянами та бізнесом в Україні має будуватись на розробленій в Сінгапурі ідеї примату надання послуг в електронному вигляді, естонській ідеї примату електронних документів над паперовими, з використанням системного підходу (в основі якого ідея «держави в смарт-

фоні», реалізована через застосунок «Дія») та розширенням покриття інтернет (для надання доступу до мережі якомога більшої кількості громадян), із прийняттям чітких програм з прогнозованими цілями, залученням до процесу прийняття рішень фахівців в галузі інформаційних технологій, а також із застосуванням пілотних стратегій та експериментів з використанням нових фінансових підходів та кадрових рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Досвід впровадження е-демократії та е-урядування в Україні / О. І. Архипська, О. А. Баранов, С. В. Дзюба, А. В. Єфанов та ін.; за ред. С. В. Дзюби. Київ, 2010. 90 с. URL: <https://www.irf.ua/files/ukr/e-gov-exp.pdf> (дата звернення: 27.06.2024).
2. Підгайна С. Естонська «мафія»: чим затуляє у свої тенета балтійська країна. *Mind.ua*. 03.07.2019. URL: <https://mind.ua/publications/20199240-estonska-mafiya-chim-zatyagae-u-svoji-teneta-baltijska-krayina> (дата звернення: 27.06.2024).
3. Міхровська М. С., Черноус А. Г. Деякі аспекти впровадження електронного уряду в Україні на прикладі досвіду зарубіжних країн. *Право і суспільство*. 2016. № 2(2). С. 122–127. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2016/2_2016/part_2/24.pdf (дата звернення: 27.06.2024).
4. Політанський В. Електронний уряд як основний елемент структури електронного урядування. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 5. С. 27–32. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/3/part_1/6.pdf (дата звернення: 27.06.2024).
5. E-GOV у світі. Світовий досвід е-урядування. URL: http://nc.gov.ua/menu/e_gov/ (дата звернення: 27.06.2024).

Чабанна М. В.,

докторка політичних наук, доцентка,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ

Чесні прозорі вибори є незмінним атрибутом демократії, якому приділено увагу і у концептуалізації поняття, і в оцінці ефективності демократичного правління. Оцінювання кількісних та якісних параметрів виборчої та партійної систем, механізму стримувань і противаг, взаємодії органів влади з громад-

ськістю, і навіть ціннісних орієнтацій суспільства, дозволяє відносно точно визначити рівень демократичності політичного режиму на підставі виконання насамперед представницької функції. Водночас, попри комплексність поняття консолідованої демократії, що на відміну від демократії електоральної, враховує перелічені аспекти, то навіть за її наближення до чистого типу, можливими є прояви корупції у виборчому процесі, який становить основний механізм формування органів влади і виконання ними репрезентативної функції. Партийна та виборча корупція, на думку численних дослідників та міжнародних організацій [4], становлять сутність політичної корупції, оскільки корупція значною мірою визначає політичну і соціальну сутність влади; впливає на визначення політики держави та її реалізацію; безпосередньо впливає на формування владних інститутів, організацію діяльності та функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування [2].

Корупційні ризики у розглядуваній сфері уможливлено як інституційними можливостями, так і мотиваціями і потребами учасників виборчого процесу, політиків і виборців, тобто наділених як активним, так і пасивним виборчим правом. За визначенням Національного агентства з питань запобігання корупції, корупційним ризиком є імовірність корупційного правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення органом влади його цілей та завдань. При цьому, «чинники корупційного ризику – умови та причини, що заохочують (стимулюють), викликають або дозволяють скоєння посадовою особою при виконанні нею функцій держави або місцевого самоврядування діянь, які можуть призвести до вчинення корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією» [3].

Водночас у сфері антикорупції, в контексті її запобігання та протидії, ризики, пов'язані з виборчим процесом, є дещо недооціненими. Зокрема, НАЗК фокусується на типових ризиках в сферах управління персоналом, публічних закупівель, державного нагляду та контролю і виокремлює корупційні ризики за такими сферами, як освіта, місцеве самоврядування, інфраструктура, гуманітарна допомога, земельні відносини, соціальне забезпечення [1]. Попри те, що порушення виборчого законодавства є предметом численних моніторингів та досліджень, поняття корупційних ризиків у цьому контексті застосовується вкрай рідко.

Зважаючи на визначення корупційного ризику і ті загрози для функціонування інституту демократичних виборів, які створюють порушення демо-

кратичних норм учасниками, доцільним є застосування даного поняття при розгляді чинників, передумов і наслідків корупційних дій в ході виборів (як у передвиборчій діяльності, зокрема через доступ до ресурсів, так і в процесі голосування, підрахунку та оприлюднення результатів виборів).

Зазначимо, що основні ризики пов'язані з нерівним доступом до ресурсів, у тому числі з фінансуванням виборчих кампаній і виборчого процесу, підкупом виборців, використанням адміністративного ресурсу, впливом на формування та роботу виборчих комісій. Також, зважаючи на те що виборча корупція пов'язана з партійною, зазначимо такі сфери правопорушень, як: партійне фінансування, непрозорість формування виборчих списків, порушення принципів внутрішньопартійної демократії, створення і участь у виборчих перегонах «технічних» партій. Щодо порушень, пов'язаних з партійним та виборчим фінансуванням, варто навести такі приклади, як використання «підставних» суб'єктів фінансування, що дозволяє обходити встановлені обмеження; створення законодавчих та інших перешкод для фінансування опозиційних партій; корупційні ризики, що стосуються використання державних ресурсів; порушення правил витрачання коштів політичними партіями, їх використання не за призначенням. При розгляді цієї теми не можемо нехтувати корупціогенними факторами, які дозволяють обходити законодавчі норми, що стосуються фінансування учасників виборчого процесу або доступу до інших ресурсів. Корупційні правопорушення відбуваються зокрема через нечіткість і, відповідно, дискреційність визначення санкцій за їх порушення або неспівмірність таких санкцій правопорушенням. Відтак, заходи з мінімізації корупційних ризиків у виборчому процесі насамперед повинні бути спрямовані на вдосконалення законодавства і посилення контролю, спрямованого на забезпечення відкритості та підзвітності політичних партій, використання кандидатами виборчих фондів. Загалом, увага контролюючих органів та громадськості, вчених і експертів, здатних виробити дієві рекомендації, має бути спрямована на співпрацю у забезпеченні демократичності формальних інститутів через мінімізацію корупційних ризиків

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Каталог корупційних ризиків. *Портал добросовісності. НАЗК*. URL: <https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/> (дата звернення: 08.07.2024).

2. Клименко Д. Політична корупція в державному управлінні: наукові дефініції. *Демократичне врядування. Науковий вісник*. 2010. Вип. 5. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26603/klymenko.pdf> (дата звернення: 08.07.2024).

3. Типові корупційні ризики у публічних закупівлях. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/Typovi-koruptsijni-ryzyky-v-publichnyh-zakupivlyah-2.pdf> (дата звернення: 08.07.2024).

4. Political corruption. *Transparency International*. URL: <https://www.transparency.org/en/corruptionary/political-corruption> (accessed date: 08.07.2024).

Секція: Культурологія

Овчарук О. В.,

докторка культурології, професорка,
Національна академія керівних
кадрів культури та мистецтв (м. Київ),
запрошена професорка Університету
м. Лінкольн
(Сполучене Королівство)

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ ЯК СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ «КУЛЬТУРНОЇ ТРАВМИ»

«Культурна травма» як складний соціокультурний феномен потребує подальшого теоретичного переосмислення в контексті сучасних міждисциплінарних досліджень, актуалізуючи необхідність пошуку ефективних стратегій подолання її наслідків. У цьому зв'язку, особливу увагу привертає досвід використання мистецьких практик як дієвих інструментів подолання наслідків психологічного стресу, відновлення психічного здоров'я, стати важливим ресурсом виходу із сучасної гуманітарної кризи.

Теорія культурної травми набула свого концептуального оформлення та статусу дослідницької парадигми у працях відомих дослідників, таких як Дж. К. Александер, Р. Ерман, Б. Гізен, Н. Дж. Смелсер, П. Штомпка [1], Е. Вудс [3] та ін. Привертає увагу практичний досвід науковців – А Брід, К. Пеллс, М. Елліотт [2], набутий у процесі реалізації мистецьких проєктів, використання потенціалу мистецтва для розбудови миру та психосоціальної підтримки. Дослідницькі концепції вказаних вчених демонструють тісний зв'язок соціального та культурного як взаємопов'язаних складових «культурної травми». Як соціальний феномен вона виникає в результаті особливо значущих подій, пов'язаних із порушенням звичного способу існування, що призводить до дезінтеграції організованого соціального життя. Разом з тим, «культурна травма» означає руйнування ціннісних основ спільноти, що забезпечують її єдність, ідеологічну та культурну цілісність. Саме такими виступають національні культурні традиції, культурна спадщина, матеріальні та духовні цінності. Створені протягом історії існування народу,

нації, держави вони формують її національну пам'ять, культурну ідентичність, виступають важливими чинниками об'єднання суспільства. Відтак, «культурна травма» здійснює руйнівний вплив на національну ідентичність, загрожує культурній єдності соціальної спільноти.

Знищення пам'яток культури, культурних цінностей, об'єктів культурної спадщини, матеріальних та духовних надбань, культурних інституцій, які виконують функцію збереження національної культурної спадщини, не тільки створює саму «культурну травму», а й надає їй іншого – соціокультурного рівня значущості. Це порушує історичну тяглість, духовний зв'язок поколінь, базові засади існування та об'єднання суспільства, тим самим загрожуючи існуванню його культурної ідентичності. В такому розумінні масштаб «культурної травми» призводить до втрат загальнонаціонального значення із глибокими для суспільства наслідками.

Як і будь-яка травма, «культурна травма» супроводжується травматичним досвідом, який традиційно відповідає рівню великих соціальних груп. Його вплив виявляється у вигляді глибоких, іноді скритих, емоційних та психологічних порушень, важких стресових станів, які охоплюють як великі спільноти, так і кожного конкретного індивіда. Тому близькими до культурної травми є феномени психотравми, депресії, посттравматичного неврозу, посттравматичного стресового розладу тощо. Подолання наслідків культурної травми стає одним з найголовніших соціальних завдань, що постає перед суспільством, яке переживає травматичні події та їх наслідки.

Українське суспільство бореться із російською збройною агресією, наслідками якої є численні жертви серед мирного населення, у тому числі серед дітей, знищення об'єктів критичної інфраструктури та культурної спадщини – все це формує культурну травму на індивідуальному та колективному рівнях. Розробка стратегій подолання травматичного досвіду набуває загальнодержавного значення, адже від успішності процесу детравматизації суспільства, відновлення та підтримки психологічного здоров'я нації залежить її майбутнє, успішність економічного, соціального та культурного розвитку. Це потребує вироблення ефективних стратегій, що спираються на потужний відновлювальний потенціал мистецтва як способу художнього осмислення пережитого трагічного досвіду та його репрезентації через різні культурно-мистецькі практики.

Мистецтво є шляхом вираження емоцій, вражень, особистого сприйняття художником оточуючої реальності, її переживання на підсвідомому рівні.

Кожний вид мистецтва має специфічні засоби виразності та художнього впливу, що дозволяє встановлювати контакт з аудиторією, впливає на неї. Твори мистецтва стають художніми документами епохи, які передають її дух, настрої, переживання, своєрідну духовну атмосферу, яка є домінуючою в суспільстві. У свою чергу, виробники мистецького продукту – композитори, співаки, художники, артисти, актори, театральні діячі, представники медіа – здатні залучати до переживання значущих подій широко аудиторію слухачів, глядачів як своєрідних співрозмовників, учасників комунікації. Через різні форми культурно-мистецьких практик стає можливим вивільнення емоцій та переживань їх учасників, а залучення у творчий процес створення мистецьких творів може стати ефективним інструментом арт-терапевтичного впливу на аудиторію. Відтак, з одного боку, художня репрезентація «культурної травми», а з іншого – її практичне опрацювання може стати ефективним шляхом її подолання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alexander J., Eyerman R., Giesen B., Smelser J., Sztompka P. *Cultural Trauma and Collective Identity*. Berkeley, Calif. : University of California Press, 2004. ix, 314 p.
2. Breed A., Pells K, Elliott M., & Prentki T. Mobile Arts for Peace (MAP): Creating art-based communication structures between young people and policy-makers from local to national levels. *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance*. 2022. Vol. 27, Issue 3. P. 304–321.
3. Woods E. Cultural Trauma: Ron Eyerman and the Founding of a New Research Paradigm. *American Journal of Cultural Sociology*. 2019. Vol. 7, Issue 2. P. 260–274. URL: <https://repository.uel.ac.uk/item/8442q> (accessed date: 10.07.2024).

Секція: Соціальні комунікації

Зубахін Ю. В.,

аспірант,

Сумський державний університет

ПОСТПРАВДА В СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ: ДО ТЕОРІЇ ПИТАННЯ

Від повномасштабного вторгнення РФ в Україну вплив інформації на суспільство та політичні рухи став критичним, ця динаміка підкреслює актуальність ретельного аналізу механізмів функціонування та вивчення впливу поширення інформації у період постправди. На думку С. Тесіч, суспільство вирішило «жити в якомусь постправдивому світі» [14], що стало характерною рисою періоду від останнього десятиліття ХХ ст. до сьогодні. Р. Кейс акцентує, що використання брехні може стати нормою, якщо не обмежувати поширення постправди, адже вона сприяє замовчуванню правди [10]. Це епоха, коли люди не знають, кому можна довіряти. Невідомо, хто несе відповідальність за ту чи іншу інформацію, відповідно значно ускладнює проблему безкарності. Саме в такому контексті термін «post-truth» у 2004 р. здобуває масову увагу.

У 2010 р. Д. Робертс вводить у суспільний дискурс поняття «Post-truth politics» як «політичну культуру, в якій публічний зміст політики (громадська думка і зміст новин) майже повністю відірвався від суті законодавства» [13]. Період 2016–18 рр. ознаменувався двома масштабними подіями (Brexit і обрання президентом США Д. Трампа) і став часом, коли термін «постправда» вийшов на світовий майданчик та здобув визнання. На думку Т. Лютого, головною причиною поширення постправди є втома від правди, небажання витратити навіть мінімальну енергію на аналіз інформації, адже значно простіше сприймати готовий продукт, не думаючи про його достовірність [3]. Науковці О. Удод та М. Юрій наполягають на чіткому окресленні та розмежуванні понять «істина» і «правда» (перекл. «Truth»), вказуючи, що різниця в тому, що «правда імплікує те, що належить зробити, істина – те, що насправді є (в цей момент, сутнісне за природою)» [7]. Таким чином, характерними для епохи постправди є «обставини, за яких об'єктивні факти є менш

впливовими у формуванні громадської думки, ніж апеляції до емоцій або особистих переконань» [12]. Це обумовлює важливість фільтрування інформаційних потоків з метою уникнення дезінформації та пропагандистських впливів.

Антонімічним терміном до «правди» є «брехня», однак підступність також проглядається і в появі «напівправди», що є ефективним елементом пропаганди і допомагає подавати інформацію в спотвореному вигляді відповідно до запиту. К. Хіггінс розглядає «постправду» як відверту брехню, яка в суспільстві стає буденністю [9], що підтверджує факт небажання реципієнтів критично мислити та робить явище постправди звичними. Експерт з питань інформаційних воєн Д. Золотухін визначає постправду як брехню, але в більших масштабах, посилену новими технологіями [1]. О. Піддубний уточнює суть постправди і наголошує, що вона «не є брехнею, а інтерпретацією правди, ... це притаманна пересічним обивателям вульгаризація фактів», відсутність вміння «професійно працювати з інформацією, перевіряти її, аналізувати та відділяти факти від суджень» [5]. Натомість чітко прослідковується здатність споживачів додавати до фактів власні емоції, що робить повідомлення вірусним і таким, що миттєво шириться. Однак Ф. де Лара пропонує «вважати за правду те, що ми відчуваємо, не робити розрізнення між правдою як такою і нашим відчуттям правди» [2], тобто без врахування об'єктивної реальності або фактів. Розуміння постправди підкріплює аналогією з англійськими виразами «feeling right» (відчувати точність, справедливість) та «being right» (бути точним, справедливим).

Г. Почепцов, експерт у галузі медіакомунікацій, наголошує на близькості постправди й пропаганди і пояснює, що «правдою стає те, що тиражується, походить від достовірного джерела, заперечується в недостовірному джерелі» [6]. Тобто інформація в результаті руху до споживача отримує характеристики, на які можна орієнтуватися для визначення її вірогідності. Тому пересічному реципієнтові складно орієнтуватися і визначати, що є що.

Укоріненню постправди сприяє ефект спіралі мовчання, яку досліджувала Е. Ноель-Нойман, та ефект когнітивного дисонансу, дію якого вивчав Л. Фестінгер. Е. Ноель-Нойман говорить, що людина, коли відчуває, що знаходиться в меншості, схильна утримуватися від висловлення власної думки [11]. Згідно з Л. Фестінгером, індивід прагне досягти гармонії між своїми переконаннями та знаннями з одного боку та своєю поведінкою з іншого [8]. Отже, можемо визначити постправду як комунікативний процес, у якому факти та аналітичні висновки мають менш переконливу силу, ніж суб'єктивні

інтерпретації, які формують своєрідну картину світу, яка резонує з усталеними особистими переконаннями.

Варто зазначити, що з огляду на суспільно-політичну ситуацію у світі, й зокрема в Україні, актуальність дослідження факторів впливу інформації на масову свідомість у період постправди тільки зростає серед широкого загалу учасників соціально-гуманітарного дискурсу. Таким чином, у сучасному інформаційному просторі виникає необхідність адаптувати традиційні журналістські стандарти до нових умов та потреб суспільства. Це ставить перед медійниками завдання знаходження компромісу між об'єктивністю фактів та врахуванням емоційного аспекту інформації. Тож перевірка інформації має стати ключовою навичкою для кожної свідомої людини в сучасному світі. Як громадяни, так і журналісти повинні покладатися лише на перевірені факти, застосовувати логічне мислення і утримуватися від емоцій, аби розрізнати правду та не піддаватися впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гордієнко Т. Постправда як тренд: Ukrainian style. *Детектор медіа*. 06.11.2017. URL: http://ms.detector.media/ethics/standards/postpravda_yak_trend_ukrainia_n_style/ (дата звернення: 06.07.2024).

2. Де Лара Ф. Теоретична злиденність дискурсу «пост-». *Філософська думка*. 2018. № 5. С. 36–44.

3. Лютий Т. Кінець прекрасної епохи. У кожного своя правда. *Dsnews.ua*. 19.11.2016. URL: <http://www.dsnews.ua/society/kinets-prekrasnoyi-epohi-vkozhnogo-svoya-post-pravda-19112016180000> (дата звернення: 06.07.2024).

4. Ляшук А. М. Визначальні риси комунікативної парадигми постправди. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71). № 6. Ч. 2. С. 87–94. URL: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-2/16>

5. Піддубний О. Що таке постправда? *PIDDUBNY.com*. 12.05.2017. URL: <http://piddubny.com/schotake-postpravda/> (дата звернення: 06.07.2024).

6. Почепцов Г. Від правди – до постправди, від фейку – до постфейку. *Детектор медіа*. 21.04.2018. URL: <https://detector.media/withoutsection/article/136835/2018-04-21-vid-pravdy-do-postpravdy-vid-feyku-do-postfeyku/> (дата звернення: 06.07.2024).

7. Удод О., Юрій М. Концепти «істина» і «правда», «сутне» і «належне» в культурі. *Науковий вісник Чернівецького університету. Сер. Філософія*. 2011. Вип. 539/540. С. 124–133.

8. Festinger L. Conflict, decision, and dissonance. With the collaboration of Vernon Allen [and others]. Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1964. vii, 163 p.

9. Higgins K. Post-truth: a guide for the perplexed. *SCI AM*. December 5, 2016. URL: <https://www.scientificamerican.com/article/post-truth-a-guide-for-the-perplexed/> (accessed date: 06.07.2024).

10. Keyes R. The Post-Truth Era: Dishonesty and Deception in Contemporary Life. New York: St. Martin's Press, 2004. viii, 312 p.

11. Noelle-Neumann E. The spiral of silence: public opinion, our social skin. 2nd ed. Chicago: University of Chicago Press. xii, 269 p.

12. Oxford Dictionaries. 2016. «Word of the Year 2016 Is... Post-Truth» Oxford Dictionaries. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016> (accessed date: 06.07.2024).

13. Roberts D. Post-truth politics. *Grist*. Apr. 1, 2010. URL: <http://grist.org/article/2010-03-30-post-truth-politics> (accessed date: 06.07.2024).

14. Tesich S. A Government of Lies. *The Nation*. 1992. Vol. 254. Issue 1. P. 12–14.

Татьянченко А. Ю.,

аспірант,

Сумський державний університет

МЕДІАКОНВЕРГЕНЦІЯ: ВИКЛИКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Початок ХХІ ст. означаємо як період стрімкого переходу традиційних медіа в конвергентні редакції. Такі зміни обумовлені технологічними можливостями інтернет-журналістики загалом та бажанням охопити більшу споживацьку аудиторію зокрема. Іншим етапом не менш стрімкого переходу українських медіа до конвергенції став 2022 рік – рік повномасштабного вторгнення РФ на українські території. Цей рух був спричинений необхідністю активізувати процеси медіатизації з метою швидкого донесення новин про події і ситуації, що відбувалися в країні, як до українських громадян, зокрема тих, хто перебували і на тимчасово окупованих територіях, і на територіях бойових дій, так і до світової спільноти. Це обумовлено ще й тим, що частина редакцій вимушено переходила на роботу в дистанційному форматі, а на прикордонні більшість редакцій взагалі були зруйновані чи змінили місце розташування.

Таким чином, постала необхідність новинний контент транслювати усіма можливими каналами і у різних форматах, аби збільшити географію поширення трансльованого контенту та донести його до споживачів. Тож традиційні медіа вимушені були шукати оптимальні форми взаємодії із споживачем, відповідно реагуючи на запити суспільства на доступ до достовірної інформації, що є надважливим у час війни.

Актуальності набуло явище медіатизації усіх сфер життя. Що також обумовлене, як пояснюють Й. Стромбек та Ф. Ессер [2], процесами соціальних змін, у яких медіа стають все більш впливовими і глибоко інтегрованими до різноманітних сфер суспільства.

Сьогодні медіа по-новому творять і транслюють свій контент. Конвергентність простежується на різних рівнях: технічному, економічному та професійному. Розвиток інформаційних технологій, вільний доступ до інформації, швидка подача новин, комунікація з реципієнтом – вимоги часу. Тому традиційні медіа постійно оновлюють і розширюють інформаційно-комунікаційні можливості. Адже цього найперше вимагає споживач інформації.

У контексті нашої розвідки процес медіаконвергенції розглядаємо як розширення комунікаційних платформ для просування інформаційного ресурсу, розповсюдження його контенту та організації зворотнього зв'язку, що забезпечує інтерактивну властивість медіа [4, с. 98]. Отже, конвергентні медіапродукти стають важливими і, можливо, найбільш доступними формами комунікації на період повномасштабної війни, оскільки конвергентні медіа характеризуються гетерогенним контентом, що дозволяє його поширювати на різних платформах, охоплюючи максимально широку аудиторію споживачів.

Проте варто вказати і на ризики у медіа галузі, які прослідковуються у час російсько-української війни. Зрозуміло, загальна інтернетизація сприяла зміні форм інформування і уможливила доступ споживачів до повідомлень, що активно ширяться в інформаційному просторі. На думку Дж. Каца, такі зміни обумовили, по-перше, хибне сприйняття суспільством різних платформ, таких як Google, Fescebook, Twitter, як медіа. Хоча вони такими не є, проте часто виконують медійні функції.

По-друге, процес інтернетизації суспільства призвів до знецінення професійності медіагалузі, адже до медійників відносять сьогодні не лише фахівців-журналістів, а зараховують блогерів, вебаналітиків, експертів та ін., тих, хто не має журналістської освіти і не наслідує журналістські стандарти та етику у своїй роботі з інформацією [3, с. 104–105].

Вразливим аспектом використання принципів конвергентних медіа є відсутність чіткої регламентації та вноормування їхньої діяльності, що може негативно позначитися на стані кібербезпеки, на що у своїх дослідженнях вказує І. Новосельський [1, с. 62].

Варто також зауважити, що від повномасштабного вторгнення РФ спостерігається залежність медіа від змін українського політичного поля. Це передусім прослідковується в прямому й опосередкованому урядовому контролі над інформаційними потоками.

Тож перед медійниками постає надважливе завдання не лише творити якісний журналістський контент, а й інформувати громадськість про власні зареєстровані канали поширення інформації. Така робота сприятиме інформаційній безпеці країни, споживанню достовірних новин реципієнтами, обмежить кількість сприйнятої дезінформації та пропагандистського контенту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новосельський І. Конвергенція медіа як чинник розвитку інформаційного простору України: політологічний аспект. *Політикус*. 2020. Вип. 3. С. 58–64.
2. Стромбек Й., Ессер Ф. Розуміння медіатизації політики. *Реклама та зв'язки з громадськістю: Огляди. Дослідження: монографія* / [С. Безчотнікова, М. Бутиріна, Т. Іванова та ін.]; уклад., наук. ред. С. Безчотнікова. Київ : Академвидав, 2017. С. 139–154.
3. Katz J. E. Commentary on News and Participation through and beyond Proprietary Platforms in an Age of Social Media. *Media and Communication*. 2018. Vol. 6, Issue 4. P. 103–106.
4. Meier K. Crossmedialer Journalismus. Eine Analyse redaktioneller Konvergenz. *Crossmedia – Wer bleibt auf der Strecke? : Beiträge aus Wissenschaft und Praxis* / Hohlfeld, Ralf ; Müller, Philipp ; Richter, Annkathrin ; Zacher, Franziska (Hrsg.). Münster : LIT, 2010. S. 94–111.

ЗМІСТ

Секція: Економічні науки

Білокінь О. В.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ
ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ 3

Віхренко І. В.

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ
ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА 5

Гречко О. Ю.

СТРАТЕГІЧНИЙ УПРАВЛІНСЬКИЙ ПІДХІД В ДІЯЛЬНОСТІ
МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ 8

Ковальов М. С.

УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА..... 10

Лісун Я. В.

ЦИФРОВІ ДОДАТКИ ЯК СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ
МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ 13

Марков В. С.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ
ДІЯЛЬНІСТЮ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ..... 20

Мусійчук Д. В.

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ..... 22

Равлик Р. В.

УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМ ПІДПРИЄМСТВОМ
В УМОВАХ ТРАНЗИТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ..... 25

Сабадош О. В.

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ
МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ
КРИЗОВОГО СТАНУ ЕКОНОМІКИ..... 27

Слопіцький В. І.

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ
ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ..... 30

Чубов Р. М.

ОСНОВИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ
ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ КРИЗОВОГО
СТАНУ ЕКОНОМІКИ 32

Секція: Філософські науки

Коростильов Г. Л.

ГУМАНІТАРИЗМ В ЕПОХУ СУЧАСНОЇ ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ..... 35

Требін М. П.

ЛЮДИНА ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА 37

Секція: Філологічні науки

Ємельянова О. В.

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМЕМОРАТИВНОЇ ПРОМОВИ..... 42

Мельничук Р. І.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ФОНОСЕМАНТИЗМУ У ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЯХ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ІЗ ЗНАЧЕННЯМ «РУХУ» 44

Пронь О. Р.

СПЕЦИФІКА ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЄННОГО ДИСКУРСУ 47

Тичинський П. О.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ 49

Секція: Юридичні науки

Барановська В. Ф.

ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ У МОРСЬКИХ ПОРТАХ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ У ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ 53

Зінченко О. В.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ В СФЕРІ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ 55

Красва К. І.

ШАХРАЙСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ..... 58

Лісовська Ю. П., Лісовський П. М.

РЕЖИМ КОНТРОЛЮ СИСТЕМИ ПОВІТРЯНО-КОСМІЧНИХ СИЛ СВІТУ НАД ЯДЕРНИМ ОЗБРОЄННЯМ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ У КІБЕРСУЧАСНОСТІ 61

Фенич Я. В.

ІНКОРПОРУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ВНУТРІШНЄ ПРАВО УКРАЇНИ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ ПРАВОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 63

Секція: Педагогічні науки

Маруцак Є. М.

ЗАПОЧАТКУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ХАРКІВСЬКОГО
ТОВАРИСТВА ПОШИРЕННЯ В НАРОДІ ГРАМОТНОСТІ
(1869–1920 РР.) 66

Moskalets O., Vinnikova L.

IN-CLASS COMMUNICATION IN PRE-SERVICE TEACHER
TRAINING FOR CURBING EDUCATION LOSSES IN UKRAINE ... 68

Секція: Мистецтвознавство

Зернецький Ф. А.

МІЖНАРОДНА ВИСТАВКА БОТАНІЧНОГО МИСТЕЦТВА
«БОТАНІЧНІ ІСТОРІЇ» ЯК ФОРМА ПРЕЗЕНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ
БОТАНІЧНОЇ АКВАРЕЛІ 72

Секція: Психологічні науки

Зінченко О. В.

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТНОСТІ
ПІД ЧАС ВІЙНИ 74

Супрунова М. О.

ПРОБЛЕМА СТРЕСОСТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПРАЦІВНИКІ 76

Суц В. А., Магдисюк Л. І.

КАПЕЛАНСТВО В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ:
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 79

Секція: Національна безпека

Баиштанник О. В.

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА СПРОМОЖНІСТЬ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ОСОБЛИВОСТІ
ВЗАЄМОДІЇ З ДЕРЖАВОЮ 82

Секція: Соціологічні науки

Пономарьова В. М.

ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК СОЦІАЛЬНА
ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА 86

Секція: Політичні науки

Косенко М. С.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ІНФОРМАЦІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВЛАДИ
ДЛЯ УКРАЇНИ 89

Чабанна М. В.
КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ..... 91

Секція: Культурологія

Овчарук О. В.
КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ ЯК СТРАТЕГІЇ
ПОДОЛАННЯ
«КУЛЬТУРНОЇ ТРАВМИ» 95

Секція: Соціальні комунікації

Зубахін Ю. В.
ПОСТПРАВДА В СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ:
ДО ТЕОРІЇ ПИТАННЯ 98

Татьянченко А. Ю.
МЕДІАКОНВЕРГЕНЦІЯ: ВИКЛИКИ РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 101

Наукове видання

ГЛОБАЛЬНИЙ СВІТ І УКРАЇНА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПОШУК ВІДПОВІДЕЙ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Харків, 16 липня 2024 р.)

Видається в авторській редакції

Підписано до друку 19.07.2024. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 6,3. Обл.-вид. арк. 5. Тираж 100 пр. Зам. № 149

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84
Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017